

מפני מה זכה אברהם לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה מה שעתיד ליתן לצדיקים לעולם הבא.¹ מפני שמסר עצמו על כבוד שמים למיתה באור כשדים. וכל המוסר את עצמו על כבוד שמים למיתה נותנין לו חיים לעולם הזה וחיים רבים וארוכים לעולם הבא שאין להן סוף.² מנין. תדע לך שכן. בית אביו של אברהם עובדי עבודה זרה היו עושין עבודות זרות ויוצאין ומוכרין בשוק. יום אחד הגיע לאברהם למכור. בא אחד ואמר לו. בכמה פסל זה. אמר לו. בשלשה מנה. אמר לו. בן כמה שנים אתה. אמר לו. בן שלשים שנה. אמר לו. נסתלק והלך לו. שוב בא אחר. אמר לו. בכמה פסל זה. אמר לו. בחמשה מנה. אמר לו. בן כמה שנים אתה. אמר לו. בן חמשים שנה. אמר לו. אתה בן חמשים שנה ותעבוד לזה שעשיתי אותו היום. נסתלק והלך לו. שוב בא אחר. אמר לו. בכמה פסל זה. אמר לו. בחמשה מנה. אמר לו. בן כמה שנים אתה. אמר לו. בן חמשים שנה. אמר לו. אתה בן חמשים שנה ותעבוד לזה שעשינו היום. נסתלק והלך לו. נשמעו דבריו לנמרוד. שלח והביאו והעמידוהו לפניו. אמר. בן תרח עשה לי אלוה יפה שיחא לי. נכנס ואמר לבית אביו. עשו לו פסל יפה. תיקנהו פיסקוהו והירבו לו סימנין.³ והלך והוציאו לו. וצדקתו של אברהם אבינו. אותו היום מעונן היה וירד מטר בו ביום לפי כך לירד לתוך כבשן אש.⁴ נמרוד יושב וכל דור הפלגה יושבין. נכנס והעמידו באמצע. ירד ודיבר את דבריו. אמר לו. אם לאו למי אעבוד. אמר לו. לאלהי האלהים ואדוני האדונים שמלכותו קיימת בשמים ובארץ ובשמי שמים העליונים. אמר לו. ואני אעבוד לאלוה של אש והריני משליך אותך בתוכה. יבא אלוה שאתה אומר עליו ויצילך מתוך כבשן של אש. מיד כפתוהו ועקדוהו ונתנהו על גבי הארץ. והקיפוהו עצים מארבע רוחות. חמש מאות אמות לצפון. חמש מאות אמות לדרום. חמש מאות אמות למערב. חמש מאות אמות למזרח. הקיפו והציתו בהן את האור. כל ביתו של תרח עובד עבודה זרה היה. ועד אותה שעה לא הכיר בוראיהו. מיד באו שכיניו⁵ ובני עירו והיו מטפחין על ראשו ואומרים לו. משתה בושה גדולה.⁶ בן שאתה אומר עליו. יורש העולם הזה והעולם הבא שרפו נמרוד באש. מיד נתלגלו רחמיו של הקב"ה וירד משמי שמים העליונים ממקום כבודו גודלו ותפארתו קדושת שמו הגדול. והציל את אברהם אבינו מתוך אותה בושה ומתוך אותה כלימה ומתוך כבשן אש. שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך וגו' (בראשית מ"ו י"ז). וכיון שעשה נס לאבינו אברהם היה להן פתחון פה לפני דור הפלגה להשיב תשובה במקומה. על תרח ועל אברהם בנו היו אומ' חכם בני ושמת לבי ואשיבה חורפי דבר (משלי כ"ז י"א). אילו בני דור הפלגה. שמתוך דרכיהן

מאיר עין פרק (ה') ו'.

¹ לעיל פ' כיצר הן הדברים. והשתא הוא חוזר למה שפרט הצדיקים אברהם יצחק ויעקב יעבין ויתרו והדומין להן: ² ההגדות במאורעותיו של אברהם הם במקומות רבים בפרק אחרון דאליהו וזאת ד"ו. בפד"א פכ"ו ובכ"ר פל"ה וב"ב צ"א ע"א בספר הישר ובתרגום יונתן ס"פ נח ובדמכ"ן שם ובפ"ר כ"ה: ³ פיסקוהו שנתנו עליו פסיקוהו דהיינו הגזרה. וסימנין כמו סממנין שצבעוהו יפה. ⁴ בלי ספק שהסיפור מקוטע איך נכנס עמו בדין ודברים. ויראה שאמרו והלך והוציאו לו ענינו שהוציאו את אברהם מבית האסורים שהיה נחבש שם. ועיי' בפרק אחרון דאליהו וזאת בד"ו: ⁵ דבריו לצון שאדם משתוקק לחופת בנו ואיך נהיה משתה של בנו. ויותר נראה להגיה משנה בושה וכלימה כדלקמן והציל את אברהם וכו' והיא עפ"י המקרא תחת בשחכם משנה וכלמה וגו' ישעיה ס"א ד' ויולקוט לך לך רמו ע"ז הביא כל הענין בסגנון מקוטע ושם ג' א"ל בושחה בושה גדולה וכלמה:

הרגו את בני ונמצא אבוד מן העולם הזה ומן העולם הבא. עמד ויצא משם לשם שמים. שנאמר ויקח תרח את אברם בנו וגו' (בראשית י"א ל"א). שכרו שיצא משם. זכה והמליך הקב"ה את אברהם בנו בחייו שלשים וחמש שנה.⁶ ואברהם ושרה הלכו לארץ כנען. שנאמר ויקח אברם את שרי אשתו (שם י"ב ה'): אברהם הזקין והלבין נמנע מדרכו של עולם. ושרה הזקנה והלבינה ונמנעה מדרכו של עולם.⁷ אברהם הזקין והלבין והשחיר וחזר לילדותו. ושרה הזקנה והלבינה והשחירה וחזרה לילדותה. שנאמר ואברהם ושרה זקנים (שם י"ח י"א).⁸ נעשה אברהם כבחור. נעשה שרה כבתולה.⁹ נקבצו עליהן כל באי העולם ואמרו. מה טיבן שבאו כל אותן מעשים על ידיכם. מיד ישב אברהם וסיפר להם כל מה שהיה לו בעולם מאור כשדים ועד אותה שעה. שנאמר מי העיר ממזרח צדק יקראוהו [וגו'] (ישעיה מ"א כ"ג). וכיון ששמעו ממנו דברי תורה המליכוהו עליהם: מיד באותה שעה נתקבצו כל מלכי מזרח ובאין ומעסים את המלכים אשר סביבות אברהם. ולא אמר להם דבר עד שנגעו בו בגופו. שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו (בראשית י"ד י"ד): באותה שעה הראה הקב"ה לאברהם אבינו שני בניו עובדין עבודה זרה בן [וישכח] [ותש כחו] מעליו.¹⁰ שנאמר ויקמו להם בני דן את הפסל (שופטים י"ח ל"ג). וכן הוא אומר ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו (בראשית שם ט"ז). אמרו (לאותו) [אותו] מלאך שיצא לסעד את אברהם לילה שמו.¹¹ ובמה ירק אותם. בכסף זהב ובאבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה שבעולם.¹² להודיע לכל באי עולם שעשיר גדול היה אברהם. כדי שלא יהו הבריות אומרים. לא יצא אברהם והרג את המלכים. אלא בשביל לקפח את הממון שהיה עליהם. לפיכך נאמר ויחלק עליהם לילה וגו'.¹³ ומשנמלך אברהם אבינו בעולם. שנאמר נשיא אלהים אתה בתוכנו (שם כ"ג ו') ואומר אשר נשיא יחטא (ויקרא ד' כ"ב).¹⁴ ואתה חלל רשע נשיא ישראל (יהוה קאל כ"א ל"ג). רב לכם נשיאי ישראל (שם מ"ה ט"ז). מה נשיא האמור למלכי ישראל נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו. אף נשיא האמור במלכי יהודה נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו. הא שמענו נשיא האמור בתורה. מה נשיא האמור בתורה נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו אף נשיא האמור באברהם נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו. הא שמענו שמלך אברהם אבינו בעולם שבעים וחמש שנים. שלשים וחמש של תרח. וארבעים לאחר מיתתו. ומה הן סלעים שיצאו לו. זקן וזקנה מצד אחד בחור

⁶ היינו מיום שנולד לו יצחק ויורשו. שהרי תרח היה בן שבעים בתולידו את אברהם. ואברהם הוליד את יצחק בן מאה. הרי היה תרח בהולד יצחק בן ק"ע. הוסף עליו ל"ה. הרי מאתיים וחמש שנים שהיה תרח כשמת: ⁷ שער אברהם לא היתה זקנה פד"א פנ"ב ובכ"ר פס"ה וכו' פ"ז ע"א ובכמה מקומות: ⁸ עיי' ב"מ שם וראיה לדבר שהרי נלקחה מאבימלך שאם בא הכתוב לומר שנשארה זקנה וילדה. כה ראה אבימלך שלקחה: ⁹ וע"כ היה מטבע של אברהם זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחר כדלקמן ודלא כפ"ר ש"י בב"ק צ"ז ע"ב ועיי' ב"ר פל"ט: ¹⁰ במכילתא מ"ס דעמלק פ"ב תני. במקום הזה עתידין בניך לעבוד ע"ז וחשש כחו מעליו. ועפ"ז הגהתי. ועיי' במקומות שרמזתי שם במ"ע אות כ"ד ובפד"א פכ"ז ובתרגום יונתן: ¹¹ שנפרד הוא מעבדיו לפי שחש כחו: ¹² בסנהדרין צ"ו ע"א איתאמרא בש"ר יוחנן אותו מלאך וכו': ¹³ עיי' ב"ר פמ"ג ובפ"י מ"כ שם וכאן מוכח דלא כפ"י התוספות ועיי' בתנחומא לך לך. ועי' נדרים ל"ב ע"א דאיתאמרו הרברים בא"י ובבבל משמיהו דאמוראי קדמאי: ¹⁴ ארלעיל קאי דאותו מלאך לילה שמו אלא שהפסיק במאמר ובמה ירק וכו': ¹⁵ מיתיי ראה שנשיא הוא מלך ועיי' בתריכ שם:

ובתולה מצד אחד:¹⁶ ולא הניח הקב"ה ברכה בעולם שלא בירכו. בירכו בחכמה בבינה בדעה בהשכל. ובירכו בעושר ובנכסים. והקנהו שמים וארץ ושמו אדון על עולמו. שני' ויברכוהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון וגו' (בראשית י"ד י"ט).¹⁷ ובירכו בבנים ובני בנים. והיקנה לו העולם הזה והעולם הבא.¹⁸ שנאמר ואברהם זקן בא בימים (שם כ"ד א') לא בימיו של אברהם הכתוב מדבר. אלא יום אחד מן העולם הזה ויום אחד מימות המשיח ויום אחד מן העולם הבא: באותה שעה אמר הקב"ה. באו עשרה דורות והחרבתי את עולמי וטרדתיו מן העולם מה העליתי בעולם.¹⁹ כיון שבא אברהם היה לבי על עולמי. לבבתיני אחותי כלה לבבתיני באחת מעיניך וגו' (שם ד' ט').²⁰ משל למלך בשר ודם שקידש את האשה. והיתה נראית לו באחת מעיניה. והיה אוהבה אהבה יתירה ושמח בה ומשתוקק בה. אמור מעתה. כשתראה בשתי עיניך על אחת כמה וכמה.²¹ כך אבינו אברהם מפקח על עיני בריות ומכניסן תחת כנפי שכינה כך היה אוהבו הקב"ה אהבה גמורה ושמח בו ומשתוקק בו. ומה בזמן שאברהם אבינו מפקח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כך אוהבו. כשיבואו בניו לידי מצות גדולות [ויעשו חבילות חבילות של תורה על אחת כמה וכמה. לכך נאמר לבבתיני אחותי כלה וגו':²² ואף הריגה שהרג הקב"ה את ישראל בעונותיהן בעולם הזה רפואה היא להם לעולם הבא. שנאמר לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו וגו' (הושע ו' א'). יהיינו מיומים (שם ב') זה העולם הזה וימות המשיח. וביום השלישי יקימנו (שם) זה העולם הבא:²³

מפני מה זכה יעקב אבינו לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה ממה שעתידי [ליתן] לצדיקים לעתיד לבא. מפני שהיה בבית המדרש מקטנותו ועד זקנותו בקי במקרא ובמשנה במדרש ובהלכות ובאגדות. שנאמר ויעקב איש תם יושב אוהלים (בראשית כ"ה כ"ז). ואומר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים (תהלים קכ"ז ד'). ואומר את מי יורה דעה ואת מי יבין שמעיה וגו' (ישעיה כ"ח ט').²⁴ וכשיצא מבית אביו ללכת אל בית לבן באת שכינה ועמדה למעלה הימני. משיבה ואמרה לו ליעקב. בני שא נא עיניך וראה השמימה. וראה שנים עשר כוכבים ומזלות ברכיע. שנים עשרה שעות היום. שנים עשרה שעות הלילה. כנגד שנים עשר שבטים שאני נותן לך.²⁵ שכיון שבא יעקב ונמכר יוסף²⁶ היה בוכה ומתאבל עליו עשרים ושנים שנה. שנאמר ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וגו' (בראשית ל"ז ל"ח). וכי על יוסף בכה.²⁷ אלא אמר שמא נתחייבתי שנשאתי שתי אחיות. או שמא נהניתי מממונו של לבן.²⁸ או שמא נהניתי מממונה

¹⁶ עיי' לעיל אות ו' וט'; ¹⁷ דקנה שמים וארץ על אברהם קאי שנעשה שותף בבריותו של עולם. וכן דרשו בב"ר שם; ¹⁸ עד כאן חסר בד"ו כמו שכתבתי לעיל. ובענין אברהם עיי' בפ' אחרון דאליהו זוטא. בד"ו ובעל זקוקין דגורא ערבב שם הדברים עפ"י הילקוט שרמזתי עליו באות ה'; ¹⁹ בד"ו הדברים משובשים; ²⁰ עיי' רש"י שם; ²¹ כשתראה בנפעל ובד"ו כשיראנה. ²² בד"ו הדברים מקוטעים וחסריין; ²³ וכ"ה בד"ו ובמקרא כתוב ביום; ²⁴ בב"ר פס"ג דרשו אוהלים בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר. ותורתן של אבות היתה ג"כ בכתב ובע"פ כעין תורה שלנו; ²⁵ מוכא בילקוט בפ' ויפגע במקום בנוסחא אחרת עיי"ש ועיי' בפסיקתא דבתי פ"ד; ²⁶ שכיון כמו וכיון ש"ן במקום וי" (עיי' ריש ביצה) ובד"ו כיון ובילקוט שם השמיטו וג' כשנמכר יוסף; ²⁷ בילקוט השמים זה; ²⁸ בד"ו חסר זה;

של שכמ. ובטלה ברית שכרת לי הקב"ה. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה. ונתן [לו] הקב"ה שבע עשרה שנה סמוך לזקנותו טובה.²⁹ מיכן אמרו כל שהשיגתו שנה אחת טובה סמוך לזקנותו סימן יפה לו. וכל שהשיגתו שנה אחת רעה סמוך לזקנותו סימן רע לו. יעקב אבינו היה בטובה לשבע עשרה שנה והעלה עליו הקב"ה כאילו כל ימיו בטובה.³⁰ שנאמר ויחי יעקב בארץ מצרים וגו' (בראשית מ"ז כ"ח):

מפני מה זכה יתרו לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה ממה שעתיד ליתן לצדיקים לעולם הבא. מפני שנהג בחכמה לשמה.³¹ לפי שכל אותן השנים שהיה משה בביתו של יתרו וראה את כל מעשים שעשה ולא עשה לו כל דבר. עד שבא למצרים ובא לידו דבר גדול. אמר. אלו כל אותם המעשים שעשה זה בתוך ביתי והן מביאין אותו לחיי העולם הבא. ואני איני יודע מה. עמד ועשה דבר גדול מעצמו.³² ויקח יתרו חתן משה וגו' ואת שני בניה (שמות י"ח כ' ונ'). שיגר אצלו שליח. אמר לו. משביע אני עליך בשני בניך. שהיו אומרים לך. מפני מה אתה קורא שם האחד גרשום. אמרת(י) גר הייתי בארץ נכריה (שם). ומפני מה אתה קורא האחד אליעזר. אמרת(י). כי אלהי אבי בעזרי (שם). משביע אני עליך באלהי אביך שתצא לקראתי ותקבלני בסבר פנים יפות. ועדיין לא יצא לקראתו עד שאמר לו הקב"ה. משה משה צא לקראתו וקבלהו בסבר פנים יפות. ומיד יצא משה. שנאמר ויצא משה לקראת חתנו וגו' (שם שם ז').³³ בוחן לבות וכליות הוא אמר לו. יתרו אתה באתה להקביל פניו של אותו צדיק. לא יהו בתי מדרשות בטלים מזרעך לעולם. שנאמר וירא את הקני וגו' (במדבר כ"ד כ"א).³⁴ מיכן אמרו יתן אדם את בתו לתלמיד חכם [אפילו נותן כל ממנו עליה. שכן מצינו ביתרו שלא זכה אלא על ידי משה. ישא אדם בת תלמיד חכם] אפילו לקחה בדמים.³⁵ ומניין. תדע לך שכן. צא ולמד מדרך ארץ. נשא אדם בת תלמיד חכם אפילו מת [או] גולה הווין לו לבסוף בנים תלמידי חכמים. נשא אדם בת עם הארץ. אם מת או גולה סוף הווין לו בנים עמי הארץ. משל לענבי הגפן בענבי הסנה [בענבי] [וענבי] הסנה בענבי הגפן הרי זה דבר מכווער ואינו מתקבל. אבל ענבי הגפן בענבי הגפן וענבי הסנה בענבי הסנה דבר טוב ומתקבל. וזה הוא מנהגו של עולם.³⁶ ומפני מה זכה יעבץ לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה ממה שעתיד ליתן לצדיקים לעתיד לבא. מפני שהיה מחזר בכל ישראל ומלמד תורה ברבים לשם שמים.³⁷ וכל המלמד את חבירו פסוק אחד או הלכה אחת או דבר אחד כאילו הוא נותן לפניו חיים. שנאמר כי הוא חיך ואורך ימך (דברים ל' כ'). ואומר אורך ימים כימינה וגו' (משלי נ"ט ט"ו).

²⁹ בד"ו מקוטע קצת ובילקוט והוסיף לו י"ז שנה. כל' שהיו לו לטובה: ³⁰ בילקוט היה בטובה כל אותן השנים שהיה במצרים לפיכך העלה עליו הכתוב כאילו היה בטובה כל ימי חייו: ³¹ בד"ו משובש: ³² בד"ו משובש: ³³ בד"ו הדברים משובשים ובילקוט לא העתיקם: ³⁴ בד"ו משובש ובילקוט יתרו. אני חתנך יתרו בא אליך. הקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לו וכו': ³⁵ הגהתי עפ"י הר"ו והילקוט אלא שבד"ו הגי' אפי' לקחה בלא דמים. ובילקוט יתן אדם וכו' ואפי' לוקחו בדמים ישא אדם וכו' ואפי' נתן כל ממנו: ³⁶ בד"ו ובילקוט הדברים מקוטעים ומשובשים ואיתנייא בפסחים מ"ט ע"א ברייתא דת"ר: ³⁷ בד"ו משובש קצת:

ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (שם שם י"ה). מיכן אמרו: 'עשה אדם מעשים טובים ואחר כך ישאל תורה מלפני המקום. יעשה אדם מעשה צדיקים וכשרים ואחר כך ישאל חכמה מלפני המקום. יתפוש אדם דרך ענוה ואחר כך ישאל בינה מלפני המקום. שנאמר 'שאלו מה' מטר בעת מלקוש וגו' (זכריה י"א).³⁸ מיכן אמרו קורא אדם [תורה] נביאים וכתובים ויודע להשיב בהם. ישמרם בידו ויברך וישבח ויגדל וירומם ויקדש לשמו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה. ואינו צריך לומר למי ששונה הלכות. נשא אדם אשה ויהיה לו ממנה בן אחד או שני בנים יברך וישבח וירומם ויקדש ויגדל לשמו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה. כדי שתהא מטתו שלימה. (וקנה) [ויקנה] לו העולם הזה וימות המשיח ועולם הבא.³⁹ שנאמר ויקרא יעבץ לאלהי ישראל ויאמר אם ברך תברכני. (דה"א ד"י).⁴⁰ בתלמוד תורה. והרביתה את גבולי (שם) בתלמידי חכמים. והיתה ידך עמי (שם) שלא אשכח את תלמודי. ועשית מרעה (שם) שתעשה לו רעים כמותי. לבלתי עצבי (שם) שלא יעצבני יצר הרע מלשנות. ויבא אלהים את אשר שאל (שם) נתן לו הקב"ה את מה ששאל. עליו הוא אומר. יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא (תהלים כ"ה). ואומר נרננה בישועתך וגו' (שם י): [דבר אחר] ויקרא יעבץ לאלהי ישראל ויאמר אם ברך תברכני. בבנים בבנות. והרביתה את גבולי. בפרייה ורבייה. והיתה ידך עמי. במשא ובמתן. ועשית מרעה. חיים שנתתה לי שלא אראה בהם לא מחוש ראשי. ולא מחוש עיני. ולא מחוש חולי מעיים. לבלתי עצבי. ויבא אלהים את אשר שאל. שמצא נחת רוח בזקנותו.⁴¹

סליק פירקא.

משכני אחרין נרוצה (שה"ש א' ד'). זו היא כנסת ישראל שהיא נמשכת והולכת אחר בעלה. שני מדרוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתך על כן משכתך חסד (ירמי' ל"א ב'). לא נאמר אהבה רבה אלא אהבת עולם. ושם נאמר אהבה אהבה הקב"ה אהבת שלש שנים היא. או אהבת עשר שנים היא. או אהבת מאה שנים היא. אינה אלא אהבה לעולם ולעולמי עולמים. לכך נאמר ואהבת עולם אהבתך וגו'. משל למלך בשר ודם שהיה יושב על כסאו והיו עבדיו עומדים לפניו. ונתן עיניו במי שהוא אוהבו.

³⁸ בד"ו לעולם יתפוש וכו'. וכשם שאין שואלין מטר רק בעת מלקוש שהעת מוכנת לכך כך אל ישאל אדם תורה חכמה ובינה עד שיחא נכון להם: ³⁹ וב"ה בד"ו: ⁴⁰ וב"ה בד"ו ובמקרא כתוב לאמר: "הגהתי עפ"י הד"ו והמאמר משובש שם קצת. ובמכילתא דפ' יתרו איתאמרא שיטה א' סתמא ושיטה ב' בשם ר"י הנשיא. ובתמורה מ"ז ע"א שיטה א' בשם ר' נתן: אמר מאיר איש שלום כד תעיין בששה פרקים אלו תמצא שהם בבא אחת. והיא חרוא וקדוחא כמ"ש במדרש שה"ש רבה בפ' צווארך בחרוים. שהיו חורוין בדברי תורה ומדברי תורה לגביאם ומנביאים לכתובים וכו' דא"ר לוי אית דידע למיחרו ולא ידע למקדא ואית דידע למקדא ולא ידע למיחרו ברם אנא הוינא חרוא ואנא הוינא קדוחא. וקשר פסוק בפסוק וענין כענין הוא חרוא. כמו שחורזו אדם מרגליות זו בזו. והמעניק במקרא כמו נוקב שקדור ומוציא ממנו דברים עמוקים ונסתרים הוא קדוחא. ורישא דבבא זו היא מעין חרוא וסיפא דבבא זו היא מעין קדוחא:

תפסו בידו והכניסו בחדרי חדרים שלו. לכך נאמר משכני אחריו נרוצה. כנסת ישראל אומרת לו. הביאני הקב"ה בחדרי חדרים שלו ולא הביא לכל אומה ומלכות. לכך נאמר הביאני המלך חדריו (שה"ש שם):¹

דבר אחר הביאני המלך חדריו. כשם שיש לו (הקב"ה) [להקב"ה] חדר חדר חדרים בתורתו כך יש להן לתלמידי חכמים לכל אחד ואחד חדר חדר חדרים בתורתו. ואם ראיתם ייסורין שהן ממשמשין ובאין עליך. ריץ לדברי תורה ומיד הייסורין בורחין ממך. שנאמר לך עמי בא בחדריך (ישעיה כ"ו ב'). לכך נאמר הביאני המלך חדריו:²

נגילה ונשמחה בך (שה"ש שם) במה שגידלתנו וקידשתנו וקילסתנו ורוממתנו וקשרתה לנו קשר גדול בדברי תורה מסוף העולם עד סופו: על (שהינה) [שהתנית על] ארבע מאות ותשעים ושישה אלפים רבבות של מלאכי השרת ובאת ודבקת בהן בישראל לעולם.³ על שנאמר בך. אני אל ואין עוד (ישעיה מ"ה ב'). קראת לנו אלהים בני ועבדי. על שנאמר בך. לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה (שם מ"ג י'). קראת אותנו אחי (ועבדי) [ועמי].⁴ על שנאמר בך. אל (מושיע וצדיק ואין זולתו) [צדיק ומושיע אין זולתו] (שם מ"ה ב').⁵ השויתא את שמך הגדול (שם) [לשם] ישראל⁶ ואת שם ישראל לשמך הגדול. על אותה שעה הוא אומר. אני ישנה ולבי ער (שה"ש ב'). ולמעלה הימנו מה כתב. אכלו רעים שתו ושכרו דודים (שם א'):

נזכירה דרך מין (שם א' ד') כשם שהקב"ה יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים (שך) [משבח] מעשה צדיקים וכשרים. וטפית שתי ידיו זו על זו ואומר⁷ למה לא נתמלא עולם כיעקב. למה לא נתמלא העולם כמשה. למה לא נתמלא כדוד. כך יהא אדם [משבח] דברי תורה ודברי חכמה בכל מקום. סוף הוה יוסף לפני המקום. שנאמר מי חכם ויבן אלה נבון וידעם וגו' (הושע י"ד י').⁸ אימתי זוכר הקב"ה מעשה צדיקים וכשרין וטפית שתי ידיו זו על זו (כ"ש) [כשהיו ישראל] במדבר וסרחו במעשיהם.⁹ אמר הקב"ה כמה ניסים וכמה גבורות עשיתי להן ועדיין לא נכנסו תחת כנפי [השכינה].¹⁰ יעקב כי לא עשיתי לו נס מעולם וכל ימיו היה ישר לפני. שנאמר ויעקב איש תם ובראשית כ"ה כ"ז. תם מן הגזל. תם מן העבירה. תם מן דבר מכווער. (וכשהו) [וכשהקב"ה] זוכרו טופית שתי ידיו עליו שנאמר וישכן ישראל בטח וגו' (דברים ל"ג כ"ח).¹¹ אף כשעמד עמוס הנביא וביקש על

מאיר עין פרק (ו') ז'.

¹ בד"ו מקוטע ומשובש: ² בד"ו מקוטע קצת. חדר חדר חדרים כמו מלך מלכי מלכים ודוגמתו במכילתא דבחדש הרבה: ³ בד"ו איתא עד שהתנה וכו' ונדבקתי. ומסבכתי הגהתי כי לרעתי המאמר מיוחד על המאמר המפורסם תנאי התנה הקב"ה עם משה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה מוטב וכו' עיי' במ"ע אות י"ז בפסקתא קמיתא ד' הדברות. ומחנות אלו הוזכרו כמה פעמים בזה הספר שהם מקלסין מציאות התמה עד שקיעתה ומשקיעת החמה עד יציאתה. וכלי ספק שהדברים מיוחדים אמקראות רבב אלהים ריבויתם אלפי שנאן וגו' (תהלים ס"ח י"ח) אלף אלפין ישמשונית ורבונו רבבון קדמוהי וקומון ודניאל ז' י'). אבל המקור למספר תצ"ו לא איתפרש. ובספרי המקובלים כתבו שהיו גימטריא מלכות אבל אין זה מתורתן של הראשונים. ועדיין צריך תלמוד אם המנין תצ"ו מכוון. ועוד ארכב בזה להלן בס' אליהו וטא פ"ב: ⁴ כנ"ל להגיה: ⁵ וכ"ה בד"ו: ⁶ בד"ו השרית שמו הגדול לשם וכו'. והוא שיבוש: ⁷ בד"ו שבת וכו' וטופת וכו' על גב זו ואמר: ⁸ בד"ו קטע הסיגון ע"ש וגו' סוף היה לפני הקב"ה: ⁹ בד"ו וטופת וכו' על גב זו מישראל וכו': ¹⁰ וכ"ה בו"ו: ¹¹ כ"ה בד"ו:

ישראל רחמים מלפני הקב"ה אמר לפניו. רבון העולמים אם אין בעולם כיעקב יחרב כל העולם כולו.¹² אבינו שבשמים יהי שמך הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים ותהא לך קורת רוח מישראל עבדיך בכל מקומות מושבותיהם שלא הנחתה לעמוס הנביא עד שעניתה אותו מיד. כה הראני ה' אלהים והנה יוצר גבי וגו' והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ ואמר ה' אלהים סלח נא וגו' נחם ה' על זאת וגו' (עמוס ד' א' ב' וגו'). היא שיטה ראשונה. ובשנייה (ה') [הוא] אמר. כה אמר ה' אלהים והנה קודא לריב וגו' חדל נא מי יקום וגו' נחם ה' על זאת גם הוא וגו' (שם שם ד' ה' וי').¹³ [ובגילת] על ידי עמוס הנביא שתי פעמים.¹⁴ אמר לו. עמוס עמוס לא כך כתבתי בתורה על ידי משה רבך. אשריך ישראל מי כמוך וגו' (דברים ל"ג כ"ט). מכל מקום בין רשעים ובין כשרין עם נושע בה' (שם). במשה הוא אומר. בימי הושע בן בארי ובימי יואל בן פתואל ובימי עמוס הנביא ובימי מיכה המורשת וישאר כל הנביאים שאינן יודעין לשפוך רחמים ולבקש תחנונים כמה ששפך משה. זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג' כ"ב). וכי תורה של משה היא. אלא שלך היא שישבת עליה תשע מאות שבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם צרפתה ונתתה לישראל עבדיך. אלא מה ת"ל זכרו תורת משה עבדי. הואיל ועמד בתפלה בארבעה וחמשה מקומות והציל את ישראל מן המיתה (העלה עליו הקב"ה שכל התורה נעשין) [נעשית] כאילו של משה היא. לכך נאמר זכרו תורת משה עבדי.¹⁵ בדוד מהו אומר. בימי מלכי ישראל ובימי מלכי יהודה הולכין הגדולים ויושבין לפני מלכות. ונותן הפחות עיניו במי שגדול ממנו. אף על פי שאתה אומר כהלכה ואני אומר שלא כהלכה. יעברו דבריך שלך ויתקיימו דבריי שלי. אפילו כל העולם חרב. עליהן הוא אומר. בחרב ימותו כל חטאי עמי האומרים וגו' (עמוס ט' י'). ואחריו מה כתב. ביום ההוא אקים את סכת דוד וגו' (שם שם י"א):

דבר אחר נזכירה דרך מ"ן. טובה (הזכרה) (הזכרת) דברי תורה ודברי חכמה בכל מקום שיהיה מ"ן ישן למלך בחדר חדרי חדרי. לכך נאמר נזכירה דרך מ"ן:

הביאני המלך החדרי. זה אחד מאלף אלפי אלפים וריבי רבבות של חדר חדרי חדרי שיש לו להקב"ה בתורתו.¹⁶ מאמר להן לישראל אי זה הוא. ויקרא אל משה וידבר (ויקרא א' א'). מיכן אמרו כל תלמיד חכם שאין בו דיעה בחמה טובה ממנו.¹⁷ תדע לך שכן. צא ולמד ממשה אבי חכמה אבי נביאים. שהוציא את ישראל ממצרים ועל ידו נעשו ניסים במצרים נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף (תהלים קי"ב). ועלה לשמי מרום והוריד תורה מן השמים ונתעסק במלאכת המשכן. לא נכנס לפניו לפני עד שקראו לו. לכך נאמר ויקרא אל משה.¹⁸ ולהלן הוא אומר. וירא

¹² בחמיה: ¹³ בד"ו כה אמר ה' הגני קרא ובמקרא כתוב כה הראני: ¹⁴ כ"ה בד"ו: ¹⁵ בד"ו העלה עליו הכתוב שכל התורה של משה היא: ¹⁶ בכת"י כאן מקום פנוי כב' מלות ומראין הדברים שהם קטועין. וכד"ו ויאמר להן לישראל ויקרא אל משה וידבר. ואין זו אלא שבוש: ¹⁷ בויקרא רבה שלפנינו ניתוספו דברים רבים מזה הפרק מה שלא נמצא בספרים הקדמונים כאשר העירו על זה חכמי דורותינו מוה"ל ט"ל צונץ והרד"ל. וה"ל שם פ"א ד"א ויקרא וגו' בגילת טובה הימנו. ובילקוט ויקרא שם. זש"ה הביאני המלך חדרי זה משה שנאמר ויקרא אל משה מכאן וכו' בגלגל טובה ממנו. והנה שינה הסגנון כדרכו במדרשים: ¹⁸ במקומות שרמזתי הוא בשינוי סגנון קצת:

ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר (שמות ג' ד'). בהסנה הפסיק אליו בו כשהוא מדבר. באהל מועד אין בו הפסקה (בהסנה) [בבסנה].¹⁹ משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שנתכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים. כשהוא מצוה את השליח אינו מצוה אלא מבחין. אבל באהל מועד שהוא שמיח בבניו ובבני ביתו. ובניו ובני ביתו שמהין בו. כשהוא מצוה את השליח אינו מצוה אלא מבפנים. (כמי שהו) [במה שהוא] מושיבו בין ברכיו מכיר אדם (על) [את] בנו.²⁰ לכך ויקרא אל משה:

דבר אל בני ישראל [ואמרת אלהם אדם] [ויקרא שם ב']. זה לשון אחזה לשון עתירה לשון ריעות. אמר לו הקב"ה ליחזקאל בן בוזי הכהן. בן אדם [יחזקאל ב' א']. בן אנשים כשרים. בן אנשים צדיקים. בן גומלי חסדים. בן שמבזין את עצמן על כבודי ועל כבודן של ישראל כל (ימי) [ימיהן].²¹ דבר אחר בן אדם. משל למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שסרח עליו אשתו ובניו. ועמד ודחפן (מתוך ביתו) והוציאן מתוך ביתו. לאחר מיכן שלח והביא בן אחד מאצלה. אמר לו. בן פלוני בא ואראך ביתי ובית שבנתי לאמך. כלום פחות כבודי ובית שבנתי לאמך. לכך נדמה יחזקאל. שנאמר ויהי בשלשים שנה ברביעי [וגו'] בחמשה לחדש היא השנה החמישית וגו' היה היה דבר ה' אל יחזקאל וגו' [יחזקאל א' א' ב' ג'] זו שיטה ראשונה. ובשנייה מהו אומרי. וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון וגו' (שם שם ד'). מאחר שהראהו אמר לו. בן אדם זהו כבודי שהגבתי אתכם למעלה מאומות העולם. כלום פחות כבודי ובית שבנתי לכם. שנאמר אם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו וגו' (שם מ"ג י"א). שמא תאמר [אין] לי מי שיעבד אותי. והלא כבר (נאמר) יש לי ארבע מאות ותשעים וששה אלפים רבבות של מלאכי השרת שהן עומדין לפני ומקדישין את שמי הגדול בכל יום תמיד מיציאת החמה ועד שקיעת החמה ואומרים לפני קדוש קדוש קדוש. ומשקיעת החמה ועד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. ואין צריך לומר שבעים לשונות שבארץ. מפני מה אתם עושים דרכים מכוערין ודברים שאינן ראויין. מבעטין אתם ביסורין הבאים עליכם. אבל מה אעשה. הריני עושה למען שמי הגדול שנקרא עליכם. שנאמר ואעשה למען שמי לבלתי החל וגו' (שם כ' י"ד).²²

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' [ויקרא א' ב']. ולמה לא נאמר כאן (ב') כמה שנאמר להלן. אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור וגו' [ויקחו להם איש וגו'] (שמות י"ב ג'). אף כאן (אמר) [יאמר] הכתוב איש כי יקריב מכם קרבן לה'.²³ ולמה נאמר אדם. להביא את הגר.²⁴ [מכם] פרט לגוי שהוא מביא עולות.²⁵ אמר רבן שמעון בן גמליאל שבעה דברים התקינו בית דין וזה אחד מהן. מי ששלח עולתו ממדינת הים אם (שליח) [שלח]

¹⁹ כ"ה בד"ו. וברבה ובילקוט בשינוי סגנון. כל' שלא נאמר שם ויקרא אליו ויאמר: ²⁰ בשינוי קצת שם: ²¹ ברבה שם פ"ב. ד"א אדם זה לשון חבה ולשון אחזה ולשון ריעות וכו' וסגנון עדיף הוא. כל ימיהן. כ"ה בד"ו אבל ברבה שם כל ימיו ובילקוט יחזקאל ר' ש"ס השמיט ב' מלות אלו: ²² הגהתי עפ"י הרבה. וברבה ובילקוט שם הדברים משובשים קצת. בד"ו כנוסחתנו ובילקוט תתקין אלפי רבבות. ובעל ידי משה כתב תצ"ג גרסין כמנין צבאת חסר וי"ו. והנה היה יכול להגיה תצ"ט. במקרא כתוב ואם נכלמו: ²³ בד"ו משובש וכן ברבה. ושם איתא אף כאן יאמר הכתוב ויקחו להם איש בקר או צאן: ²⁴ וכ"ה בתו"כ כל' שמביא וסומך: ²⁵ שאינו סומך דלחכי כתוב דבר אל בני וכו"ה בתו"כ. והגהתי עפ"י הרבה. והמפרשים שם נדחקו והרחיקו את הדרך:

עמה נסכיה קריבה משלו. ואם לאו קריבה משל ציבור.²⁶ תניי בית דין הוא.²⁷ כהן גדול שמת שתהא מנחתו קריבה (של) [משל] ציבור. ר' יהודה אומר משל יורשים. שלימה היתה קריבה. על המלח ועל העצים שיהו כהנים נאותין בהן.²⁸ ועל פרה שלא יהו [נאותין בהן] [מועלין באפרה].²⁹ ועל קנין פסולות שיהו באות מן הציבור.³⁰ ר' שמעון אומר המספק (מן) [מספק] את הקנין ואת הפסולות:³¹

פעם אחת הייתי מהלך בדרך. מצאני אדם אחד. היה בא אלי (כבעל) [כבא על] חבירו בזרוע. אמר לי. אתם אומרים. שבעה נביאים עמדו לאומות העולם הן מעידין (בכם יורדין) [בהן שירדן] לגיהנם. משבעה (הורות) ואילך יכולין אומות העולם לומר. תורה לא נתת לנו. ועדיין לא העידו בנו. מפני מה אנו יורדין לגיהנם.³² אמרתי לו. בני כך שנו חכמים (במשנה). גר שבא להתגייר פושטין לו יד להכניסו תחת כנפי שכינה. מיכן ואילך גירי הדור מעידין בדור:³³

[מן הבהמה] מן הבקר ומן הצאן (ויקרא שם). אם נאמר מן הבהמה למה (לא) נאמר מן הבקר ומן הצאן. ואם נאמר מן הבקר ומן הצאן למה נאמר מן הבהמה. מיכן אמרו מקבלין מיני זבחים מרישעי ישראל בשביל להכניסן תחת כנפי שכינה. חוץ מן המשומד ומנסך יין ומחלל שבתות בפרהסיא:³⁴

[ברוך המקום] ברוך הוא שספר עצמו עם הצדיקים הראשונים.³⁵ אדם העלה שור על גבי המזבח. שנאמר ותיטב לה' משור פר וגו' (ההלים ס"ט ל"ב). נח קיים מה שכתוב בתורה. שנאמר ויבן נח מזבח לה' (בראשית ה' כ'). אברהם קיים מה שכתוב בתורה. שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי (שם כ"ז ה'). יצחק קיים מה שכתוב בתורה. הושלך לפני אביו כשה לטבח. יעקב קיים מה שכתוב בתורה. שנאמר ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם וגו' (שם ל"ה ד'). יהודה קיים מה שכתוב בתורה. בא אל אשת אחיך ויבם אותה (שם ל"ה ח'). יוסף קיים את כל התורה כולה. כבד את אביו. לא תרצח [לא תנאף]. לא תגנוב. לא תענה. לא תחמוד. תורה לא ניתנה להן והן עשו אותה מאליהן. לפיכך אהבן הקב"ה אהבה גמורה והשוה את שמן לשמו הגדול. עליהן הוא אומר. אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (ההלים ק"ט א'). ואומר הצור תמים פעלו וגו' (דברים ל"ב ד'). ואומר האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה (ההלים י"ח ל"א):³⁶

²⁶ משנה בשקלים פ"ז ושם ג' ר"ש סתם. והג' במשנה ג' ששלח. ועיי' בפ' תפארת ישראל דה"ה ישראל. וברבה הגי' גוי שחביא עולתו מומר"ה' אם הביא נסכים עמה וכו'. ואולי ב' בכות היו כאן וחסורי מיחסא מתניתין ובריתא. כבא א' מי ששלח וכו'. בבא ב' גוי שחביא וכו'. אבל בישראל לא דלא התנו ב"ד על כך: ²⁷ במשנה ותנאי ב"ד הוא על כ"ג וכו'. ובד"ו משוכש. וג' במשנה ושלימה היתה קריבה. וכ"ה בד"ו וברבה ושלימה: ²⁸ ברבה על המלח ועל העצים. וכל השאר מוקטע: ²⁹ כ"ה במשנה ובד"ו: ³⁰ עיי' במשנה שם. ובד"ו משוכש קצת: ³¹ בד"ו משוכש לגמרי. ולשון המשנה ועל הקנין הפסולות וכו' ר' יהודה אומר (ובמשנה שבירושלמי ר' יוסא אומר) המספק את הקנין מספק את הפסולות: ³² כ"ה בד"ו. וברבה הדברים משוכשים ועיי' באליותו וזמא פ"א ובסדר עולם פכ"א. ואיתנייא בדייתא בב"ב ט"ו ע"ב: ³³ אין זו משנה: ³⁴ עיי' חולין ה' ע"א: ³⁵ כ"ה ברבה: ³⁶ כולא ברבה שם ומפורשים הדברים באגדות. בענין ארה"ר ונח עיי' באדר"ן פ"א. ובענין יוסף עיי' מכילתא בריש בשלח:

ושחט את בן הבקר לפני ה' (ויקרא שם ה'). ובאיל הוא אומר. צפונה לפני ה' (שם שם י"א). אמרו. יום שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח התקין הקב"ה שני כבשים אחד של שחרית ואחד של בין הערבים. וכל כך למה. שבשעה שישראל מעלין תמיד על גבי המזבח וקוראין את המקרא הזה. צפונה לפני ה'. זוכר הקב"ה עקידת יצחק בן אברהם: מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ. בין גוי ובין ישראל. בין איש ובין אשה. בין עבד ובין שפחה קוראין את המקרא הזה. צפונה לפני ה'. זוכר הקב"ה עקידת יצחק בן אברהם. (צפונה לפני ה'): ³⁷

דבר אחר צפונה לפני ה'. כנגד מעשה אברהם יצחק ויעקב שהן צפונין לפניו. מניין ללשון הזה שהוא לשון צפונה. שנאמר חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך (שהש"י י"ד). אברהם יצחק ויעקב ישנים. עמרם בן קהת וכל הכשרים שהיו במצרים חדשים. שנאמר חדשים גם ישנים. חבורתו של משה וחבורתו של יהושע וחבורתו של דוד מלך ישראל וחבורתו של חזקיה מלך יהודה ישנים. חבורתו של עזרא חבורתו של הלל הזקן חבורתו של רבן יוחנן בן זכאי חבורתו של ר' מאיר וחביריו חדשים. עליהן הוא אומר חדשים גם ישנים: ³⁸

(ובשור) [בשור] הוא אומר. וקרבו וברעיו ירחץ במים (ויקרא שם ט'). ובאיל הוא אומר. והקרב והכרעים ירחץ במים (שם י"ג). ומה בין איל לשור. שור חסר שתי וערב ואיל אין חסר שתי וערב: ³⁹
(ואמרו) [אמרו] חכמים ⁴⁰ למדנו הקרבה לשור מן האיל והקרבה לאיל מן השור. ⁴¹ אמרתי להם. רבותיי שנים עשר נשיאים עמדו לחנוכת המזבח. עולה לזה עולה לזה. חטאת [לזה חטאת לזה]. (לזה אשם ולזה אשם). לזה זבח השלמים ולזה זבח השלמים. ונאמרה שם הקרבה בשור ובאיל. וכאן נאמרה הקרבה [באיל] ולא נאמרה הקרבה בשור. ⁴² ולמה נאמרה הקרבה באיל ולא נאמרה הקרבה בשור. כדי שלא יאמר אדם בעצמו. אלך ואעשה דברים מכווערין ודברים שאינן ראויין ואביא שור שיש בו בשר ואעלה על גבי המזבח. מה אם ישא הקב"ה פנים. אלא יעשה אדם מעשים טובים ותלמוד תורה. ויביא איל כחוש שכולו לאישים ויעלהו [על] המזבח. והריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה. לכך נאמרה הקרבה באיל ולא נאמרה הקרבה בשור. ⁴³

³⁷ כולא ברבה שם והובא בילקוט וירא ר' צ"ט ובד"ו חסר מן מעיד אני וכו': ³⁸ כולא ברבה ישם ובילקוט שם קטע הסגנון: ³⁹ כ"ה ברבה שם והעתיק בעל מ"כ מבעל הטורים. ואיתא בתנא דבי אליהו (וכו' פ"י) לפי כשמהלכת בהמה דקה מנגבהת כרעיה כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מנגבהת כרעיה לצדדיה ולכך בהמה דקה משתנה מאכלה כבטנה וע"כ צואתה ג"כ משונה מבהמה גסה. ולזרות הענין ארמוז על חלוץ ג"ט ע"א היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמזם ופרסותיה תחוכות בודק בבשרה אם מהלך שתי וערב בידוע שהוא טהור ואם לאו בידוע שהוא טמא וכו' וחיכא בודק אמר אביי ואיתומא ר' חסדא ככנפי העוקץ עיי"ש בפיר"ש ובפי"ר גרשום. ואולי שזה ההבדל הוא ג"כ בין גסה לזדקה: ⁴⁰ כ"ה ברבה ובילקוט: ⁴¹ בשור לא כתוב אלא הקטיר ובאיל כתוב והקריב והקטיר. והקרבה לאיל מן השור אנב שיטפא נקטיה והילקוט השמיטו. אלא שמלת הקרבה שם בטעות הקרבן: ⁴² אשם ליתא בקרבן נשיאים. בד"ו ובילקוט הדברים משובשים: ⁴³ בד"ו וברבה משובש קצת ובילקוט בשינוי סגנון:

שתי מנחות הן. אם מנחה על המחבת קרבנך (שם ב' ה'),⁴⁴ ואם מנחת מרחשת קרבנך (שם ז'). ובשתייהן (ה') [הוא] אומר⁴⁵ והבאת את המנחה (שם ה').⁴⁶ מה בין מחבת למרחשת. שזו תובלל בשמן וזו תעשה בשמן כל צורכה. ושנו חכמים במשנה. מרחשת עמוקה מעשיה רחשין. מחבת צפה מעשיה קשים (מנחות פ"ה מ"ח).⁴⁷ כאי זה צד. שלא יאמר אדם אלך ואעשה דרכים מנוערין ודברים שאינן ראויים ואביא מנחה על אהבתי שאני אוהב את המקום. אמר לו הקב"ה. בני מפני מה לא כללת מעשיך בדברי תורה. שאין שמן אלא תורה. ואין שמן אלא מעשים טובים. שנאמר לריח שמניך טובים (שה"ש א' ב'). לריח מעשיך טובים:⁴⁸ שמן תורק שמך (שם). שכרינו (שבאחי) [שבאנו] ללמוד תורתך שפכתה לנו דברי תורה כשמן המורק מכלי לכלי ואין קולו נשמע. לכך נאמר שמן תורק שמך:⁴⁹ על כן עלמות אהבוך (שם). אפילו אומות העולם מכירין בחכמה בבינה בדיעה בהשכל ומגיעין לגופה של תורתך. היו אוהבין אותך [אותך] אהבה גמורה בין כשהוא טוב (להלן) [להן] ובין כשהוא רע להן. לכך נאמר על כן עלמות אהבוך:⁵⁰

דבר אחר על כן עלמות אהבוך. אמרו חכמים חמשים שנה נקרא עולם. וחנה לא עלתה וגו' וישב שם עד עולם (ש"א א' כ"ב). חמשים שנה. ולהלן הוא אומר. ורצע אדניו את אזנו וגו' (שמות כ"א ו'). חמשים שנה. הלא שמענו. חמשים שנה שנאמרו בשמואל הנביא נקרא עולם וחמשים שנה שנאמרו בעבד עברי נקרא עולם.⁵¹ נמצא מיום שנברא העולם ועד עכשיו תשעים וארבעה עולמים ומ' ד' שנים.⁵² לכך נאמר על כן עלמות אהבוך: קרא אדם ולא שנה עדיין בחוץ עומד. שנה ולא קרא עדיין בחוץ הוא עומד. קרא ושנה ולא שימש חכמים דומה כמי שנעלמו ממנו [דבריו] תורה. שנאמר אחרי שובי נחמתי וגו' (ירמיה ל"א י"ח). אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים ושנה משנה מדרש הלכות ואגדות ושימש חכמים. אפילו מת עליך אפילו נהרג עליך הרי הוא בשמחה לעולם. לכך נאמר על כן עלמות אהבוך:⁵³

מרחשת עמוקה מעשיה רחשין. כיצד. יש בו באדם תורה נזהר בעצמו שלא יבא לידי עוון וחטא. אמר הקב"ה. בני ברוך אתה ותהיה לך קורת רוח בעולם ויטמנו דברי תורה בפך לעולם. אשרי אדם שיש בו דברי תורה ושמורין בידו ויודע להשיב בהן תשובה במקומה. עליו הוא

⁴⁴ במקרא כתוב ואם: ⁴⁵ וכו' בד"ו: ⁴⁶ דקאי המקרא על שתייהן כמ"ש אשר יעשה מואל: ⁴⁷ כדעת רח"ב שם. בילקוט ר' ת"נ היא מקוטע ומשובש: ⁴⁸ בד"ו מקוטע ומשובש. בילקוט שם נוסחא אחרת וה"ל כיצד יש בו באדם דברי תורה יהא זהיר בעצמו שלא יבא לידי עבירה ולידי דבר מבוזר ויעלה על דעתו ויאמר אלך ואביא מנחה שמה בא ע"י עון וחטא א"ל הקב"ה בני למה לא כללת מעשיך בשמן ואין שמן אלא תורה ומעשים טובים שני' לרוח שמניך טובים. מחבת צפה ומעשיה קשים כיצד יש בו באדם דברי תורה יהא זהיר בעצמו שלא יבא לידי עבירה ולידי דבר מבוזר ויעלה דבר על דעתו ויאמר אלך ואביא מנחה על אהבתי שאהבתי את המקום א"ל הקב"ה בני ברוך אתה תהא לך קורת רוח בעולם ויטמנו דברי תורה בפך לעולם עליו הוא אומר מים עמוקים עצה בלב איש ואומר ממעמקים קראתיך ה'. וענין המחבת הוא לפנינו להלן אלא ששנה הסגנון וקוטע ועי"פ נוסחא אחרת לו: ⁴⁹ בד"ו חסר זה: ⁵⁰ בד"ו משובש קצת. ועי' בנחומא ריש יתרו: ⁵¹ עי' במכילתא שם ובמדרש שמואל פ"ב ו' ובר"ו משובש: ⁵² בד"ו תשעים עולמים צ"ד שנים. והוא שיבוש. והנה המנין שלפנינו הוא ארבעה אלפים ושבע מאות ומ"ד שנים. וזה מסכים עם המנין דלעיל פ"ב שאמר ויצאו מהם יותר משיבוע מאות שנה. והנה היותר הם מ"ד שנים: ⁵³ עי' בשה"ש רבה שדרשו שם זה דורו של שמור:

אומר מים עמוקים עצה בלב איש (משלי כ' ה'), ואומר ממעמקים קראתיך ה' (תהלים ק"ל א'). תפלה לעני כי יעטף (שם ק"ב א')⁵⁴.

וזאת תורת העולה (ויקרא י' ב'), זאת תורת המנחה (שם שם י'), וזאת תורת החטאת (שם י"ח), וזאת תורת האשם (שם י' א'), זאת תורת זבח השלמים (שם י"א), ומה בין אילו לאילו, שאילו יתירות אות אחד ואילו חסירות אות אחד, ולמה נאמר זאת תורת העולה, כדי שלא יאמר אדם בעצמו אלך ואעשה דרכין מכוערין ודברים (מכוערין) [שאינן ראויין] אביא עולה שכולה לאישים ואעלה לגבי מזבח, מה אם ישא לי פנים, אלא יעשה מעשים טובים ותלמוד תורה ויביא מנחה שהיא כסלע או כאיסר ויעלה לגבי מזבח, והריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה, לכך נאמר (ואת) [וזאת] תורת המנחה:⁵⁵ ולמה נאמר זאת תורת החטאת, כדי שלא יאמר אדם, אלך ואעבור עבירה ואביא חטאת ואתכפר בה, ושנו חכמים במשנה, האומר, אחטא ואשוב אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה (יומא פ"ה מ"ט), לכך נאמר זאת תורת החטאת:⁵⁷ (ואת) [וזאת] תורת האשם, כך אמר להן הקב"ה לישראל, בניי אני הוא שאמרתיו לכם, אין חפצי אלא ברכה ומי שאין בו עבירה, חזרתי (כ) [כי] בדבריי, אפילו יעשה אדם מאה עבירות זו למעלה (ט) [מזן] ויחזור ויעשה תשובה, וישפיל את עצמו לארץ, ויראה את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב, ויראה את עצמו כאילו חייב באשם תלוי בכל יום, הריני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה, ונותן לו בנים זכרים של קומה, ובנים עושי תורה ומקיימי מצוות, וישמנו דברי (תורה) [תורת] בפיו, שנאמר וה' חפץ דכאו החלי וגו' (ישעיה נ"ג י'), כך אמר להן הקב"ה לישראל, אל תשימוני כחולה זה שאינו לא מן החיים ולא מן המתים, אלא ישפיל אדם עצמו ויתחיל ויאמר, אם תשים אשם נפשו (שם), כמה שיאמר, יביא פלוני אשם על נפשו, בוודאי יראה זרע יאריך ימים (שם): דבר אחר יראה זרע, בעולם הזה, ויאריך ימים, לעולם הבא:⁵⁸ למה נאמר (ואת) [וזאת] תורת זבח השלמים, כך אמר להן הקב"ה לישראל, בניי עשו מעשים טובים⁵⁹ והביאו שלמים שכולו לבעלים, ואין מהם אלא דמים בלבד ואימורים לגבי המזבח, והריני עמו בשמחה לעולם, לכך נאמר (ואת) [וזאת] תורת זבח השלמים: כשהיו ישראל במדינה מה נאמר בהן, כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה י' כ"א), ואומר כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע י' י'), וכך אמר לו הקב"ה לירמיה, ירמיה לך אמור להן לישראל, עד מתי אתם טמנים דברין מכוערין ודברים שאינן ראויין, ואומרים אתם עלי, מויד עשה עם אבותינו ועמנו ובכל דרכינו, הלוך וקראת את הדברים האלה אל כל ממלכות צפונה נאום ה' ואמרת שובה שובה ישראל וגו' (ירמיה ג' י"א),⁶⁰

סליק פירקא.

⁵⁴ בד"ו מקוטע ומשובש ועיי' לעיל אות מ"ו נוסחת הילקוט: ⁵⁵ במקרא כתוב וזאת תורת המנחה, זאת תורת ההטאת, וזאת תורת זבח השלמים, בד"ו מקוטע: ⁵⁶ וחשובה יותר ועיי' יתיר וי': ⁵⁷ ופגמה הכתוב: ⁵⁸ ויראה שהדברים מכוונים כנגד הכת הנחלת כאלו המקראות ובד"ו משובש ביותר: ⁵⁹ בד"ו עשו רצוני ומע"ט: ⁶⁰ פ' מויד עשה, שדקת נפשה משוכה ישראל שבהפלגה יתורר נעגשה, במקרא כתוב האלה צפונה ואמרת, בד"ו הדברים משובשים:

הרי הוא אומר טובה חכמה מכלי קרב (נני) [והוּסא אחד יאבד טובה הרבה] (קהל מ' י"ח). גדול פוסטון שעשה אלישע עם מלך ישראל יותר מכל מלחמות שעשה יורם בן אחאב מלך ישראל. שנאמר ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראתו אתה האכה אבי ויאמר לא תכה (מ"ב ו' כ"א וכו'). ואומר ויכרה להם כירה גדולה (שם שם כ"ג). ואין כירה האמור כאן אלא לשון שלום. כאדם האומר לחבירו שלום עליך מרי כירי. לכך נאמר ויכרה להם כרה גדולה. הא למדת שגדול פוסקין שעשה אלישע עם מלך ישראל יותר מכל מלחמות שעשה יורם בן אחאב. לכך נאמר טובה חכמה: ¹ כיוצא בדבר. ראש דברך אמת וגו' (תהלים ק"ט ק"ס). וכי מה ראה דוד המלך לשבח את הקב"ה באמת. אלא מפני שהיה דן קל וחומר בדעתו ואמר כשם שהקב"ה קרא את נפשו אלהים אמת אף אני איני משבחיו אלא באמת. וה' אלהים אמת (ירמיה י' י"ג). ואומר נשבע ה' לדוד אמת (תהלים קל"ב י"א). לכך נאמר ראש דברך אמת: ² כיוצא בדבר אתה אומר. ויבא גד אל דוד ויאמר לו וגו' (דה"א כ"א י"א). באותה שעה דוד המלך אמר בדעתו. אם אומר אני. תבוא רעב. יהיו ישראל אומרים. בוטח באוצרותיו לפיכך אמר יבא רעב. ואם אומר אני. תבא חרב. יהיו ישראל אומרים. מפני שהוא בוטח על גיבוריו לפיכך אמר תבא חרב. אשאל דבר שהכל שוין בו. עניים ועשירים נערים וזקנים. שנאמר ויאמר דוד אל (נתן) [גד] צר לי מאד וגו' (שם שם ט"ז: ³ ויפל דבר ה' בישראל מהבקר ועד עת מועד וגו' (ש"ב כ"ד ט"ז).⁴ וישלח ידו המלאך ירושלים לשחתה וגו' (שם שם ט"ז). וישא דוד את עיניו וירא את מלאך ה' עומד בין השמים ובין הארץ (דה"א שם ט"ז).⁵ באותה שעה נשא דוד את עיניו וראה את עונותיהן של ישראל גדודים (את) [עד] הרקיע. לכך נאמר וישא דוד את עיניו וגו'. ויפל דוד והזקנים מכסים בשקים על פניהם (שם). באותה שעה ירד מלאך משמי מרום והרג את גד החוזה ואת ארבעת בניו של דוד ואת הזקנים אשר היו עם דוד. וכיין שראה דוד חרבו של מלאך המות מאותה שעה נכנסה בו רתת (ועריות) [וקרירות] ושוב לא היה בו כח. שנאמר ויכסוהו בבגדים ולא יחס לו (מ"א א' א': ⁶

הרי הוא אומר גלמי ראו עיניך (תהלים קל"ט ט"ז). ברוך המקום ברוך הוא שהבטיח את אבותינו ונתן ביטחונם לבנים. שכשם שהקב"ה יהי

מאיר עין פרק (ו') ח'.

¹ בד"ו בדישא ובסיפא פוסטון ובילקוט מ"ב שם גדולה פסקין וכו' והסיפא קטע. ובד"ו המאמר מקטע. ויראה שיעקר הנוסחא פוסקין וכי הא דסנהדרין מ"ד ע"ב אמרת רות פסקנות לפני הקב"ה וכו' ג' שמות יש לו פוסקין איטמון סיגרון. פוסקין שפוסק דברים כלפי מעלה וכו'. ובתנחומא פ' וזאת הברכה אר"ח רוח פסקנות יש לה רשות לדבר לפני הקב"ה וכו'. ופוסקין של אלישע היתה שאמר לא תכה. והמשך הדרושם הם על הביאני המלך חדריו דלעיל וכל ח"ה שאין בו דעה וכו'. שהאדם דן מעצמו ומסכים לאמחת הדברים והוא בא בהדריו של המקום ב"ה. אלא שהפסיק בביאור דרשת הקרבנות. וכן אלישע ודוד באו לחדריו של מקום. וטוב לי לפרש כך מלומר שכל הדברים מקוטעין וחסירין ורחוקין זה מזה כרחוק מורת ממערב: ² קל וחומר לאו דוקא אלא כל מה שאדם דן מעצמו קרוי ק"ו כדלעיל פ"ד שהיה משה דן ק"ו בעצמו: ³ בפסוקתא רבתי פ"י י"א ובמדרש שמואל פל"א ומדרש תהלים מזמור י"ג. בד"ו משובש קצת: ⁴ וכ"ה בד"ו ויפל דבר בישראל ובמקרא כתוב ויתן ה' דבר: ⁵ וכ"ה בד"ו ובמקרא כתוב בין הארץ ובין השמים: ⁶ מאמר זה הובא בילקוט ש"ב שם בקטעו ושם ליתא וקרירות וכן ליתא בד"ו. ובענין מיתת גד לא מצאתי דוגמא. ובמדרש שמואל ובמדרש תהלים שם ובכרכות ס"ב ע"ב אמרו שאבישי בן צרויה חת ואולי שנפל חילוף בספרים בטעות. וע"ע בפדר"א פל"ד:

שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים מגלגל ומעביר ואינו משמר קינאה ונקמה [כדי לעשות משפט] עליהם על ישראל בכל מקומות מושבותיהם ודברי תורה לא ימנע מהם.⁷ [אבל] [כך] הקב"ה משמר קנאה בלבבו כדי לעשות משפט ברשעים.⁸ מנין, תדע לך שכן, צא ולמד מפרעה מלך מצרים וכל ישראל כולם, [שניתקנו] [שנתקנאו] וניתקמו בהן בישראל, והקב"ה [נתקנה] [נתקנא] ונתנקם בו ובכל מחנהו, צא ולמד שמיום שנברא העולם ועד אותה שעה כל אחד ואחד נותנין לו שכרו בין טוב לרע, שנאמר גדול העצה ורב העליליה וגו' [ירמיה ל"ב י"ט], ואומר חלילה לאל מרשע וגו' [איוב ל"ד י"]. ואומר אל קנאו ונוקם ה' וגו' [נחום א' ב']⁹.

ומה [נשנית] [נשתנית] [מצרים] [מכל מדינות שנכנסו ישראל לתוכן, אמרו באותה שעה היו מצרים שולטין מסוף העולם ועד סופו, אמרו אין לך אומה] שהיא שטופה בעולם בדרכים מנוערין ודברין שאינן ראויין וחשודין בכשפים ובזימה [אלא מצרים לבד], וכל מעשים רעים כולם אינן אלא במצרים בלבד, לפיכך באתה להן תקלה על ידיהן של ישראל, והקב"ה מבקש לעשות קורת רוח לשמו הגדול בהם.¹⁰ משל למלך בשר ודם שהיה יושב משמר מחנות מלכין שהן עוברין לפניו, עבר לפניו מלך ומחנהו ולא היה להן כלי זין, ולא עמד עליו, שוב עבר אחר ומחנהו ולא היה להן כלי זין, ואחר כך עמד עליו.¹¹ שנאמר משא מצרים הגה ה' וגו' [ישעיה י"ט א'], אך אוילים שרי צען וגו' [שם י"א], ה' מסך בקרבה וגו' [שם י"ד], ואף לעתיד לבוא עתידין כל אומות העולם ליכשל בהן [ליש] [בישראל], שנאמר והיה ביום ההוא אשים את ירושלים אבן מעמסה [גו'] [זכריה י"ב ג']¹².

עשר מכות הביא הקב"ה על מצרים, וכולן לא באו עליהן אלא ממה שחישבו עליהן לעשות בהן לישראל, לפי שכל דרכיו אמת אין מידה רעה יוצאת מלפניו, אלא כל מידות טובות יוצאות מלפניו, ובשביל מעשיהן [ה]מקולקלין של בני אדם מידה רעה יוצאה עליהן.¹³ ואילו הן, דם צפרדע כינים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך בכורות:

דם, מפני מה [בא] עליהן, ראו את ישראל שהן טובלין ממיטותיהן, ואת בנות ישראל שהן טובלות מן הנידה ומן המיטה, אחזו עליהן את המים כדי שלא יטבלו ויבואו זה על זה [זה] ויפרו וירבו, לפיכך הפך הקב"ה מימיהם לדם, שנאמר הפך לדם יאוריהם [תהלים ע"ה מ"ד], היה

⁷ כ"ה בד"ו: ⁸ כנ"ל להגיה או שיש למחוק מלת שכשם: ⁹ בד"ו משובש: ¹⁰ בד"ו ומה נשתנית מצרים שנכנסו ישראל בתוכה באותה שעה היו מצרים מלוכלכין ואין לך אומה בעולם שהיא שטופה בדברים ודברים שאינן ראויין וכו' ובכל מעשים רעים אלא מצרים לבד לפיכך בא להם תקלה על ידם של ישראל, והנה הדברים משובשים במקצת, ובילקוט פ' וארא סו"ס כל המאמר שלפנינו וסידר בתחלה ענינין של עשר מכות ואח"כ כתב בסוף, ומאי שנא מצרים מכל המדינות כולם שנכנסו ישראל לתוכה אלא אמרו באותה שעה היו מצרים שולטין מסוף העולם ועד סופו אמרו אין לך אומה מלוכלכת בעבירות ובדברים מנוערין ובדברים שאינן ראויין ושטופה בכשפים ובזימה וחשודה על כל מעשים רעים אלא מצרים בלבד לפיכך באת להם תקלה לישראל על ידיהם וכו', וגם אלו הדברים משובשים ועכ"פ מכין שניהם עיקרית והנהגתי המאמר שלפנינו: ¹¹ מראין הדברים שהמשל משובש, ובד"ו שוב עבר אחר מחנהו ולא היה להם כלי זין ועמד עליו, וגם זה אינו אלא שיבוש, והילקוט השמיט כולו עד ואף לע"ל: ¹² בד"ו משובש ובילקוט עתידין או"ה ליכשל בישראל: ¹³ בד"ו לפי שכל דבריו של הקב"ה אמת ואין מדה וכו' אלא מדות וכו' המקולקלין של בני האדם וכו'.

אומר לו מצרי לישראל. תן לי מים. נתן לו מים היו דם. אמר לו. שתה אתה. שתה ישראל היו מים. אמר לו. נשתה אני ואתה מכלי אחד. נחלקו. מים לישראל ודם למצרי. לקיים מה שנאמר. ולמען תספר באזני בנך וגו' וכי אני ה']. אני נאמן לשלם שכר ודין לפורענות:¹⁴

צפרדעים. מפני מה באו עליהן. אמרו להן לישראל. צאו והביאו לנו שקצים ורמשים ונשחוק עמהן כמה שאנו רוצים. לפיכך הביא הקב"ה עליהן צפרדעים עד שנשמע קולן מתוך כריסן של מצריים שהיו אומרים קו לקו. ולא עוד אלא כשהיו הולכין לבית הכסא היו יוצאין מהן ונושכים אותם בנקביו ואין לו בוש כיוצא בה. שנאמר ושרץ היאר צפרדעים [וגו'] ובכה ובעמך וגו' (שמות י' כ"ח וכו'):¹⁵ אמר לו פרעה למשה. בכשפים אתה בא עלי. קראו תינוקות מבית רבן ויעשו כיוצא בזה. שנאמר ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים וגו' (שם שם י"א). ומשה ואהרן עשו את הדם ומכשפין עשו את הדם. משה ואהרן עשו צפרדעים ומצריים עשו צפרדעים. מיכן ואילך אין העולם יכול לבראות פחות מכעדשה:¹⁶

כתוב אחד אומר ותעל הצפרדע (שם ה' ב') וכתוב אחד אומר ושרץ היאר צפרדעים (שם ד' כ"ח). כאי זה צד נתקיימו שני כתובין. ר' עקיבא אומר צפרדע אחת היתה. והיו מצריים מכין אותה במקל. והיו מנשרין ממנה צפרדעים עד שנתמלאתה כל ארץ מצרים צפרדעים. אמר לו ר' לעזר המודעי. מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך אצל נגעים ואהילות. ותעל הצפרדע. שיש בו דיעה. בשעה שהעופות צמאים ובאים לשחות מים מן הייאורים ומן האגמים. קורא אותם. בואו ושתו ואל תיראו. עליהן הכתוב אומר. עליהם עוף השמים ישכון וגו' (תהלים קי"ד י"ב):¹⁷

ארבע עשרה מיני בינים הביא הקב"ה על המצריים. ואילו הן. (ירקובין) [ירקונין]. ירקובין. קפזוין. קפזיות. כפונין. וכפבדרין. יעלי בתים. יעלי שדות. נמלה אבי עצל. נמלה אבי כנים. עכשים. וכיבי דחכיבי ביוקן. בילי:¹⁸

כנים מפני מה באו עליהן שמו את ישראל מכבדי בתים מכבדי שדות מכבדי דרכים מכבדי רחובות. האיש מכבד בית האשה והאשה

¹⁴ במקרא כתוב ויהפך. בד"ו מ"מ בא עליהן דם וכו' שהיו המצרים אומרים להם לישראל תנו לי מים וכו'. ובילקוט קיטת ושנה הסגנון ומסיים שם מת"ל בעצים ובאבנים אלא מלמד שאפי' ע"ז שלהן היו פולטין ומוציאין דם שני' אומר לעץ אבי אחת. ואולי היא מהוספות הילקוט ממקום אחר. ועיי' בשמות רבה פ"ט ובנסמן שם: ¹⁵ בד"ו צפרדע וכו' קולו מתוך כריסו וכו' היו יוצאין ונושכין אותם בנקבין ואין לך בוש גדולה יותר מזה. ובילקוט בתוך כריסו של מצרים שהיו עושין קוקו (הוא קול הצפרדעים) וכו' בשינוי סגנון קצת: ¹⁶ בילקוט השמים זה. ועיי' בשמות רבה פ"ז: ¹⁷ הא דר"ע בסנהדרין פ"ז ע"ב ועיי' בשמות רבה פ"ז ובילקוט השמים הפלוגתא והעתיק הרבה מיני צפרדעים הביא עליהן הקב"ה שני ותעל הצפרדע צפור שיש בו דעה בשעה שהיו העופות וכו' ואל תירא. והשאר השמים: ¹⁸ בד"ו ירקובין וירקובות קפונין קפוסות כפפין וכפבדרין יעלו בתים יעלו שדות נמלה אבי עצל אם כנים עכשין וכיבי דחכיבי ביוקן בילי. ובילקוט סידס הרברים וסדר תהלה כנים מ"מ הביא וכו' ואח"כ כתב י"ד מיני כנים הביא עליהם הקטנה שבהן כביצה של תרנגולת והגדולה שבהן כביצה של אווז. והשמות השמים. ומה שהוסיף נעלם לי מקורו. ובסנהדרין ובשמות רבה שם אמרו שהם פחות מכשעורה שאין חשד יכול לבראות. ואולי אמרו כן על מה שטבע פחות מכשעורה ואלו הי"ד נשתנו מטבעם עפ"י גם וכעין זו כתב בעל זקוקין דנורא:

מכבדת בית האיש. לפיכך הפך הקב"ה את עפר מצרים לכנים. שנאמר ויט אהרן [וגו'] (שם ה' י"ט). עד שלא (מיט) [מצאן] ישראל עפר שיכבדו:¹⁹
ערוב. מפני מה בא עליהן. אמרו להן לישראל. צאו והביאו לנו זאבים ואריות והכניסו לבית מלחמתינו ונעשה בהם קניגאות כמה שאנו רוצים. כדי שיהיו במדברות החיצונים ולא יכנסו בתוך בתיהן ויבואו זה על (זה) [זו] ויפרו וירבו. לפיכך הביא הקב"ה [עליהם] כל חיות רעות שבעולם עד שאמרו. חטאנו. שנאמר ויעש ה' כן ויבא ערוב כבד וגו' ויקרא פרעה [וגו'] (שם כ' וכו'):²⁰

[דבר]. מפני מה בא עליהן. שמו את ישראל רועי סוסין רועי חמורים רועי גמלים רועי בקר רועי צאן. כדי שיהיו במדברות (החיצוני) [החיצונים]. ושלא יכנסו לתוך בתיהן ויבואו [זו] על (זה) [זו] ויפרו וירבו. לפיכך [הביא] הקב"ה (הביא) עליהן דבר. והרג [את] כל מה שירעו (את) ישראל. שנאמר הנה יד ה' הויה וגו' (שם ט' ג'). עד שלא מצאו ישראל בהמה שירעו:²¹

שחין. מפני מה בא עליהן. שמו ישראל להחם [להם] את החמין ולהצנין להן את הצונין. לפיכך הביא הקב"ה עליהן שחין. כדי שלא יגעו במים בין חמין ובין צונין. שנאמר ויקחו את פיה הכבשן וגו' (שם י'). ומה היו ישראל עושין באותה שעה. הולכים וגורחצין במים ונכנסין לתוך בתיהן בשמחה:²²

ברד. מפני מה בא עליהן. שמו את ישראל נוטעי גנות ופרדיסות וכל מיני אילנות כולן. שיהיו במדברות החיצונין. ושלא יכנסו לתוך בתיהן ויבואו זה על (זה) [זו] ויפרו וירבו. לפיכך הביא הקב"ה ברד (שיכר) [ושיכר] כל נטעים שנטעו ישראל. שנאמר ויך הברד [וגו']. רק בארץ גושן [וגו'] (שם כ"ה וכו'). דבר שהוא חונה עליו נמלל. [שנאמר יהרג בברד גפנם ושקמותם בחנמל] ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים (תהלים ע"ח מ"ג):²³

ארבה. מפני מה בא עליהן. שמו את ישראל זורעי חטים ושעורין וכל מיני קטניות כולן שיהיו במדברות החיצונות ולא יכנסו לתוך בתיהן ויבואו זה על (זה) [זו] ויפרו וירבו. לפיכך הביא הקב"ה ארבה ואכל כל מה שזרעו ישראל. שנאמר ויכס את עין כל הארץ וגו' (שם י" ט"ו):²⁴
חשך. מפני מה בא עליהן. ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים. פושעין היו בישראל. באותה שעה היה חשך למצרים ואור

¹⁹ בד"ו קיטע הסגנון והוא משובש קצת. בילקוט מכבדי תוצות ורחובות (ומכבדי שדות השמים). לפיכך הפך הקב"ה עפרם לכנים עד שלא מצאו וכו'. ועפ"י חגהתי: ²⁰ בילקוט קיטע ושינה קצת ועיי' בשמות רבה פ"א: ²¹ בד"ו דבר מ"מ הביא עליהן ששמו וכו' וקיטע הסגנון. ובילקוט דבר מ"מ בא עליהן ששמו וכו' והשאר בקיטוע ועיי' בשמות רבה פ"א: ²² בד"ו שחין מ"מ ששמו וכו' ולהצנין להן צונן וכו' ובילקוט ששמו את ישראל שמשום להחם להם את הצוננים ולצנין להן את החמין לפיכך הביא עליהן שחין לח שלא ירחצו בין בחמין ובין בצונן. והשאר קיטע. ועיי' בשמות רבה שם: ²³ בילקוט קיטע וקיצר. ובד"ו ששמו את ישראל וכו' לתוך בתיהן ויפרו וירבו וכו' רק בארץ גושן מקום שהיה חונה נציל שג' ויסגור לברד בעירם ומקניהם לרשפים וכולא שיבוש. שהוא דורש מלת בחנמל. וכולא בשמות רבה פ"ב ושם דרשו בחנמל בא נח מל ובמדרש תהלים ע"ח בא חן מל. והוא מה שאמרו כאן דבר שהוא חונה עליו נמלל: ²⁴ בד"ו ששמו וכו' חטים וכל מיני קטניות כדי שלא יכנסו לבתיהם ויפרו וירבו וכו' ובילקוט ושעורים ופול וערשם ובשאר קיטע ותר ועיי' בשמות רבה פ"ג:

לישראל. כדי לקבור פושעים שבישראל. כדי שלא יהו מצריים אומרים.
כשם שהיתה בנו מגפה כך היתה מגפה בהן. שנאמר לא ראו איש את אחיו
[וגו'] (שם כ"ג):²⁵

בכוריהן למה מתו. לפי (שהיו אומרים) [שהוא אומר]. ויאמר בילדכן
וגו' (שמות א' ט"ז) זו עיצה טובה שגזרו עלינו.²⁶ אילו אמרו. אם בת היא והמתן
אותה ואם בן הוא וחי. כבר נתמעטו ישראל באותה שעה. דרכו של איש
שישא עשר נשים ויהיו לו בנים נימולין. ואין דרכה של אשה שתינשא
אפילו (שני) [לשני] בני אדם:²⁷ ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים
(שם י"ז). ראה את הדבר כאילו נעשה. מיכן אמרו. אומות העולם נתפסין
על המחשבה (מי) [כמו] שנעשה. אבל ישראל אין נתפסין עד שיעשה
מעשה על ידיהן:²⁸

ומפני מה טבעו (בנהר) [בים]. לפי שהוא אומר ויצו פרעה לכל
עמו לאמר (שם כ"ב) ואין צויה אלא כרוו. שנאמר ויצו משה ויעבירו קול
במחנה וגו' (שמות ל"ו י). נאמר כאן צויה (יאן) [ונאמר] להלן צויה. מה
אותה צויה כרוו אף צויה האמורה כן כרוו:²⁹ כל הבן הילוד היאורה
תשליכוהו (שם א' כ"ב). ואף זו גזרו עצה טובה עלינו. אילו אמרו כל הבת
היאורה תשליכוה כל הבן תחיון כבר נתמעטו שונאיהן של ישראל באותה
שעה. דרכו של איש שישא עשר נשים ואין דרכה של אשה שתינשא אפילו
לשני בני אדם:³⁰ ומה היו עושים בני מצרים הרשעים. הולכין ומחזרין
בעירותיהן של ישראל. וכיון ששומעין קולה של אשה שצועקת בלידתה
(הולכין ואומרים לאבותיהן. ובאין ונוטלין בניהן של ישראל ומשליכין
אותם בנהר. על אותה שעה אמרו. אחזו לנו שועלים (שה"ש ב' ט"ז). אילו
המצריים הרשעים. [שועלים] קטנים (שם). אילו בני המצריים. וכרמינו
סמדר (שם). אילו בית ישראל שהן משולין בכרם. שנאמר כי כרם ה' צבאות
בית ישראל (ישעיה ה' י). ר' אליעזר הגדול אומר. כרמו של הקב"ה בית
ישראל אל תציץ בו. ואם הצצת בו אל תרד לתוכו. ואם ירדת לתוכו אל
תהנה ממנו. ואם נהנית ממנו אל תאכל מפירותיו. ואם הצצת וירדת ונהניתה
ואכלתה מפירותיו סופו של אותו [איש] ליכרת מן העולם:³¹

באותה שעה אמר הקב"ה למלאכי השרת. לאותה שעה יצאתי
אתכם. רדו מלפני וראו בניי חביבי בני אברהם יצחק ויעקב שמשליכין
אותן בנהר. ירדו מלפני מכוהלין ועמדין במים עד ארכובותיהן ומקבלין
בני ישראל ומניחין אותן כלפי סלעין. והקב"ה מוציא דדים מן הסלעים
ומניקין אותן. שנאמר ויניקוהו דבש מסלע וגו' (דברים ל"ב י"ג):³²

²⁵ בד"ו ואור לישראל כדי שלא יאמרו מצריים כשם שהיתה בנו מגפה וכו'. והשאר קטע. ובילקוט
כדי לקבור פושעים של ישראל והשאר קטע. ועיי' בשמות רבה פי"ד ובמכילתא ריש בשלח ובמ"ע שם
אות כ"ז: ²⁶ חסר בד"ו ובילקוט איתא: ²⁷ בד"ו משובש ושם ג' והיו בנים מרובים. ובילקוט ואף זו
גזירת מובת אם אמרו וכו' עשר נשים לפרות ולרבות מתן ואין דרכה של אשה להנשא אפי' לשני כנ"א
כאחת וכל השאר קטע. ויראה שנשתבש מדלהלן. ובשמות רבה פ"א א"ל הקב"ה רשע מי שנתן העצה הזאת
טפש הוא היה לך להרוג את הנקבות וכו'. ²⁸ בד"ו מקוטע ומשובש: ²⁹ בד"ו משובש. ובילקוט
קטע: ³⁰ בד"ו משובש והילקוט קטע ועיי' לעיל אות כ"ז: ³¹ בד"ו מקוטע ומשובש. בילקוט מכא
היה ר"א הגדול אומר וכו': ³² בד"ו ומניחין על פי הסלעים. ובילקוט ומניחים אותם על גבי הסלעים.
ועיי' בספר ר"א פמ"ב ובאדר"ג פל"ג ובסוטה י"א ע"ב:

גזירה שנייה שגזר פרעה. אמר כל שאינו משלים את מתכונת הלבנים יהיו בוגין אותן בבינין תחת השורין של לבינים. והקב"ה משמיע קולו בתוך מצרים על נפשות של ישראל שיוצאות מבינין לבינים כצפור שנודדת מן קינה. שנאמר נפשנו כצפור נמלטה וגו' עזרנו מעם ה' עושה שמים וארץ (תהלים קכ"ד ו' ויח):³³

בדעתו של הקב"ה שיעלה נילוס הנדר ויאבד את מצרים כולה.³⁴ ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוי פנים. פושעים היו ישראל באותה שעה ואמרו. בכריחה אנו בורחים כדרך שבני אדם בורחין. ואין בו כח להציל.³⁵ מיד אמר לו הקב"ה למשה. דבר אל בני ישראל וישבו וגו' (שמות י"ד ב'). חירות מצד אחד ומצרים מצד אחד (מגדול מצד אחד [ו]בעל צפון מצד אחד [ו]ישראל באמצע. אראה אותן אם יש בי כח להציל אם לאו. שנאמר ופרעה הקריב וישאו בני ישראל וגו' (שם שם י'): הא למדת שאין הקב"ה נעתר לגדולים עד שיתפללו קטנים תחלה. שכן אמר הקב"ה למשה. מה תצחק אלי (שם ט"ו): ומה היתה מחשבה של מצריים בדעתן. אמרו. נרדוף אחריהן ונשיג אותן. ונתנאה עליהן ונתעלה עליהן ונשליך אותן בים. על אותה שעה הוא אומר. אז ישיר משה. עזי וזמרת יה. ה' איש מלחמה. מי כמוכה באלים ה' (שם ט"ו א' ב' ג' ו"א):

כיוצא בדבר אתה אומר אל סנחריב מלך אשור. שנתקנא ונתנקם בהן בישראל. והקב"ה נתקנא ונתנקם בו ובמחנהו. בקינאה ובנקמה בעלילה ובגאווה. בקינאה. שנאמר אל קנא ונוקם וגו' (נהום א' ב'). ובנקמה. שנאמר אל נקמות ה' (תהלים צ"ד א'). בעלילה. שנאמר גדול העצה ורב העלילה (ירמיה ל"ב י"ט). בגאווה מנין. אשירה לה' כי גאה גאה (שמות ט"ו ב'): ומה היא מחשבה שהיתה בדעתו של סנחריב הרשע. אמר להן לחיילות שלו. צאו כולכם והביאו לי כל אחד ואחד מלא כף ידו מעפר ירושלים. ונעקר שמה מן העולם. שנאמר ממך (ויצא) (ויצא) חשב וגו' (נהום א' י"א). וכי על הקב"ה יועצין. אלא ללמדך שכל היועץ רעה על ישראל כיועץ כלפי מעלה. לכך נאמר ממך יצא וגו'. והקב"ה בוחן לבות וכליות היה אומר לו. שוטה שבעולם. בניי אני מאבד מן העולם. עמי אני מאבד. צאני אני מאבד. נחלתי אני מאבד. שנאמר מה תחשבון אל ה' וגו' (שם שם ט') לכך נאמר אל קנא ונוקם ה':

ברוך המקום ברוך הוא שניפרע משונאיהן של ישראל. שכשם שהיתה בדעתו של סנחריב הרשע לעקר את שם שונאיהן של ישראל מן העולם. כך היתה בדעתו של הקב"ה. ועקר את סנחריב הרשע ואת מחנהו מן העולם. שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' (מ"ב י"ט ל"ה): למה נדמה העולם בידו של סנחריב. לאדם שמצא קץ של ביצים [ו]של אפרוחים וכולן באו לידו. שנאמר ותמצא כקן ידי לחיל העמים וגו' (ישעיה ו' י"ד). ואין כל בריה יכולה לחשוב (לפני) [פני]. לא יהיה נודד וגו' (שם): וכמה היתה

³³ במקרא כתוב בשם ה'. ופי' גזירה שנייה בענין העבודה. ובשמות פ"ה אמרו במנין הגזירות שהיא גזירה רביעית: ³⁴ מרת כנגד מרת: ³⁵ כביכול הוא אינו יכול להצילן אם לא יברחו. אמר מאיר איש שלום כשנעיין במקומות שרמזתי עליהם נמצא שנשתמש בעל מסדר שמות רבה בסדר אליהו רבה אעפ"י שלא הזכירו וכן נמצא בתחומא פ' וארא קצת מאותן הדרישים:

מחנהו של סנחריב. אמרו חכמים סך מחנהו מאתים וששים ריבוא אלף וחמשת אלף חסר חד.³⁶ הראשונים (בסח) [בשחן]. והשניים בקומה. והאמצעיים עד מתניים. והאחרונים ביקשו מים ולא מצאו. שנאמר אני קרתי ושתיתי מים וגו' (מ"ב י"ט כ"ד):³⁷ למה אמר הכתוב מאה ושמונים וחמשה אלף (ישעיה ל"ז ל"ח) אילו שרים (ווערים) [ונגידים] וגיבורים שהיו עימו.³⁸ ואינו צריך לומר לחיילות שלו. וכולן מתו בליל אחד בשעה אחת ברגע אחד. ולא נשתיירו מהם אלא חמשה בני אדם. סנחריב ושני בניו נבוכדנצר ונבזראדן.³⁹ ומתוך חמשה נהרג הוא. שנאמר ויהי הוא משתהוה בית נסרך אלהיו וגו' (מ"ב י"ט ל"ח). ועליהם הוא אומר. ועוד מעט ואין רשע [וגו'] (תהלים ל"ז י"ח). ואומר ראיתי רשע עריץ וגו' (שם שם ל"ה). זמם רשע לצדיק (שם י"ב) ומה הוא אומר. אנני ישחק לו (שם י"ג):

ישמר אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות עם הגוי. ולא יכרת עמו ברית. שכן מצאנו באברהם אבינו שעשה שותפות. וסוף דברים שעשו עמו ברית. שנאמר ויקח אברהם צאן ובקר וגו' (בראשית כ"א כ"ז):⁴⁰ אברהם כרת ברית עם אבימלך. נתקבצו (לפניו) מלאכי שרת אמרו לפניו. רבון כל העולמים. אדם יחיד שבחרתה (בך) [לך] משבעים לשונות כרת ברית עם אומות העולם. אמר להן. בן יחיד נתתי לו למאה שנה ואמרתיו לו. יקרא לך זרע (שם שם י"ב). אומר לו להעלהו לעולה. אם יעלהו הריני אדע. ואם לאו יפה אתם אומרים. שנאמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' (שם כ"ב א'). מאחר שכרת ברית עם אבימלך והאלהים נסה. ויאמר קח נא את בנך וגו' (שם ב'). וישלח אברהם את ידו וגו' (שם י'). אף על פי כן לא היתה⁴² שעינו את ישראל ולחצו אותם יותר משלש מאות

³⁶ במלכים ב' י"ט כתוב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף. וכדח"ב ל"ב כתוב וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור. נמצא שאלו קפ"ה אלף היו שרים נגידים וגבורים. ושנינו במכילתא דשירתא פ"ב אמרו הגדול שבהם היה ממונה על קפ"ה אלף והקטן שבהם אין פחות מב' אלפים. ובסדר עולם רבה פכ"ג שנינו קפ"ה אלף וכולם מלכים קשורי כתרים בראשיהם. ואבסנהדרין צ"ח ע"ב מייתי ברייתא דתנא בה סך מחנהו מאתים וששים רבוא אלפים חסר חד. ובעי שם אביי חסר חד רבוא או אלפא או מאה או חד. ואישאך בתיקן. ועיי' בדקדוקי סופרים דמלת אלפים טעות. וכן בדברי אביי חסר חד רבוא טעות וצ"ל חסר חד אלף או חד מאה או חד. ויראה ששיבוש נפל בגמרא וצ"ל כמו שהוא לפנינו ר"ס רבוא אלף וחמשת אלפים חסר חד. וב' מלות אלף וחמשת חסרים. ובילקוט ישעיה ד' רע"ט משובש יותר. ובד"ו ר"ס רבוא חסר אלף וחמשת אלפים חסר חד. ואם תהיה הנוסחא נכונה צריך למחוק בדברי אביי חסר חד אלפא ולהגיה בעי אביי חסר מאה או חסר חד. ואין הדברים דחוקים: ³⁷ ג"ז ברייתא שם בגמרא ובבא והאמצעיים עד מתנים ליתא שם. ומסתברא לגרסה דאין יחסרו מהקומה עד שלא ימצאו כלל: ³⁸ וכ"ה בד"ו: ³⁹ בגמרא איתחברא שיעניו דר' יוחנן ואמרי שם נבזראדן גמרא ועל אינך מייתי קדאי: ⁴⁰ בילקוט וירא ר' צ"ח בקיטוע ובד"ו וסוף דברים שכרת עמו ברית. ולנוסחא שלפנינו שעשו פלשתים עמו ברית: ⁴¹ בד"ו וכשכרת עמו ברית נתקבצו מו"ש לפני הקב"ה וכו' ואח"כ הוא משובש. ובילקוט בשנינו סגנון קצת: ⁴² בכח"כ כאן מקום פגוי מורה על חסרון מלה או ב' מלות. ולחלן מלות אלא לשתיים בלבד אין להם שחר. ובד"ו אעפ"י שלא היתה עינו את ישראל וכו'. ומלות אלא לשתיים בלבד ליתנייהו שם. וגם זה אין לו שחר ובילקוט שינה כל הסגנון וגרים. מכאן אמרו אין לך אומה בעולם שנשתעבדו בהן בישראל יותר ממנה בשכר ברית שכרת אברהם את אבימלך מלך פלשתים בלבד. ואולי יש להגיה אעפ"כ לא היתה לטובתו שיעניו וכו' משלש מאות שנה בשכר וכו' עם א"ה. מכאן אמרו אין לך אומה בעולם שנשתעבדו בהן בישראל יותר ממנה בשכר ברית שכרת אברהם אף על פי שלא היתה בריתו אלא עם מלך פלשתים בלבד. וקצת מהאומר בד"ו בערבוב ובקיטוע וקצתו בילקוט בקיטוע ובשינוי:

שנה. בשכר שכרת ברית עם אומות העולם אלא לשנים בלבד. מכן אמרו כל העושה שותפות עם הגוי כאילו עובד עבודה זרה וכורת עמו ברית. ואם תלמיד חכם [הוא]. מזלזל את תורתו ומחלל שמו של אביו [שבשמים]. ומבזבז את ממונו ומוסר את בניו [ומפיל אותם] בחרב. ומגלה אותם מארצם ומוכרן לעבודה זרה:⁴¹

סליק פירקא.

ישמור אדם דברים בלבבו שלא יאכל עם הגוי על השלחן. שכן [מצינו] בחזקיה מלך יהודה שאכל עם הגוי על השלחן וסוף נענש עליו עונש גדול.¹ מנין. תדע לך שכן. כשבא סנחריב מלך אשור והקיף את ירושלים עמד חזקיה בתפילה לפני הקב"ה. שנאמר ויתפלל חזקיה אל ה' ויאמר וגו' [ישעיה ל"ז ט"ז]. נראה כאדם שהוא מדבר עם חבירו. נחה רוח אלהים ובא על ישעיה בן אמוץ הנביא. אמר לו. אדם שמדבר לפני מי שגדול ממנו בשר ודם מרתיע גופו ונודעזעין איבריו. המדבר לפני מלך [מלכי] המלכים ברוך הוא על אחת כמה וכמה שידבר באימה וביראה וברתת ובזיעה. לפיכך חלה חזקיה חולי גדול. שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות וגו' [שם ל"ח א']. מת אתה [שם]. בעולם הזה. ולא תחיה [שם]. לעולם הבא. וכל כך למה. כדי שישא אשה ויהיו לו בנים. וחזקיהו ידע בדעתו שלא ימות. לפיכך נתן [דעתו] לשפוך רחמים ולבקש תחנונים לפני הקב"ה:² ולמדו ממנו חכמים ארבעה דברים. שלא יעמוד אדם בבקעה להתפלל בדרך שאומות העולם [עושים]. ולא יעמוד ברבים ויתפלל מפני דעת הבריות. לא יעמוד אדם בין הנשים ויתפלל מפני דעת נשים. ויקדש אדם את מחניהו ארבע אמות לצפון ארבע אמות לדרום ארבע אמות למזרח ארבע אמות למערב. ואם היה בתוך הבית נקדש כולו אפילו מאה אמה. שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו' [דברים י' ב']:³ ולמדו חכמים שיעמוד אדם בצד העץ ויתפלל בצד האבן ויתפלל. שנאמר ויסב חזקיהו

⁴¹ נכפל להלן ספ"ח וספ"ב עיי"ש. בד"ו חסר עד מזלזל את תורתו וכו' ושוכרן לעבודת אלילים. ויבליקוט ג' מכאן אמרו וכו' עם הגוי סוף שהוא כורת עמו ברית ואם ת"ח הוא מזלזל בתורתו ומזלזל שם אביו ומאלמן את אשתו ומייחס את בניו ואינו ממלא את ימיו וקושר שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות:

מאיר עין פרק (ח) ט'.

¹ כ"ה בד"ו: ² בד"ו בשיבוש קצת. וגיגו בחזקיה אמרו חסיה ה' אונק ושמע פקח ה' עיניך וראה ושמע וגו' ולא בא בתחנונים ובדווי חטא. כאילו לא חטאו ישראל וראוין שיעשה להם נס. ועיי' ברכות ר' ע"ב שתלו לו בזכות אחרים. ובענין מחללו ג"כ שם ע"א באריכות דברים. וראה שלא נשא אשה עד שקם מחליו הוא. שהרי בן כ"ה מלך זומן מלכותו היה כ"ט שנה. ובארבע עשרה שנה למלכותו עלה עליו סנחריב. והיה א"כ בן ל"ט שנה. ובאותה שנה נהלה ונתוספו לו ט"ו שנה. ומנשה בנו כשמלך היה בן י"ב שנה. נמצא שהוליד את מנשה באותן ט"ו שנה שנחוספו לו: ³ ברייתא זו אינה בגמרא אבל מצינו בענין בקעה א"כ חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ברכות ל"ד ע"ב ועיי"ש בתו'. ולא יעמוד ברבים. בד"ו ברשות הרבים. בברכות ג' ע"א היה לך להתפלל בדרך ואל' מתיירא הייתי שמא יפסקוני עוברי דרכים. בין הנשים. שם כ"ד ע"א מנו טפח שוק קול ושער באשה ערות. ויקדש את מחנהו ד"א. שם כ"ב ע"ב במשנה וכמה ירחיק וכו' ד' אמות. ובית חשוב כד' אמות. שם כ"ה ע"ב כוליה בית כד"א דמי:

פניו וגו' (ישעיה ל"ה ב'):⁴ החנון והרחום ומלא רחמים רבים שפתיו דובבות מישרים שפתיו נאות בחכמה בבינה בדיעה בהשכל שמע תפילתו מיד. שנאמר ויהי ישעיהו לא יצא לחצר [וגו']⁵ הגני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ה' (מ"ב כ"ד ו"ה):⁶ ויאמר חזקיהו מה את וגו', ויאמר ישעיהו זה לך האות כי יעשה ה' וגו'. ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנשות [וגו']. ויקרא ישעיהו וגו' (שם ה' עד י"א).⁷ מאותה שעה נתעורו כל אומות העולם הן וחכמיהן וכשפיהן. אמרו. אין אדם מכיר בדבר זה אלא בבית דין הגדול בלבד. מיד כתב ספרים ומנחה וישלח אל חזקיהו. שנאמר בעת ההיא שלח מראדך וגו' וישמח עליהם חזקיהו וגו' (ישעיה ל"ט א' ו"ב): נתח רוח אלהים על ישעיה אמר לו. מה אמרו האנשים האלה ומאין באו [וגו']. ויאמר מה ראו בביתך ויאמר כל אשר בביתי וגו' (שם ג' ו"ד).⁸ וכי דברים הללו ביקש הימנו. אלא אמר לו. מה גלית סוד ה' לאומות העולם. והיו אומות העולם אומרים. וכי מה שינה הקב"ה בחזקיהו מאביו ומאבי אביו. ששינו לו מעשה שמים וארץ: ויש אומרים. לא נהג חזקיהו כבוד באביו שבשמים.⁹ לפיכך אמר לו. הנה ימים באים נאם ה' ונשא כל אשר בביתך וגו' (מ"ב כ"ה ג'):¹⁰ מיכן אמרו. לא יתגאה אדם בדברי תורה (ויתגאה) [ויתגרה] עליהן. שמא עוקרין אותו מהן.¹¹ שכך מצינו בפלוני שניתגאה בדברי תורה והיתגרה עליהן וביקש לעוקרו מן העולם. אלא (יהא) אלהים שבשמים יודע שבשכר חט מה את כי ירפא ה' לי (שם שם ח'). שינו לו מעשי שמים. ובשכר ששינו לו מעשה שמים גבהה דעתו עליו. ובשכר שגבהה דעתו עליו אכל עם הגוי על השולחן.¹² ובשכר שאכל עם הגוי על השולחן הראה לו ארון וגילה להן סוד העליונים. ובשכר שהראה לו ארון וגילה להן סוד העליונים נתנו לו מנשה בנו:

כיוצא בדבר אתה אומר. ויהי איש אחד מן הרמתיים וגו' (ש"א א' א'). היה אלקנה עולה ארבעה פעמים בשנה. שלשה מן התורה ואחת שקיבל עליו. שנאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו' (שם שם ג'). אלקנה הוא עלה ואשתו ובניו ובנותיו ואחיו ואחיותיו וכל קרוביו עמו וכל בני ביתו היה מעלה את הכל עמו. אמר. שלא (למדו) [למדו] דרך עבודה זרה מן הכנענים ומן הפושעים ויעשו דבר שלא כתורה:¹³ דבר אחר למה מעלה

⁴ בברכות כ"ז ע"ב בצד עמוד זה התפלל ר"י ברי" וכו' כי אתא עולא אמר בצד תמרה הוה. וילפי לכולא מקרא דאל הקיר בברכות ה' ע"ב שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר. וצד העץ וצד האבן כקיר דמי; ⁵ וכו"ה בד"ו ובמקרא כתוב העיר וקרי חצר; ⁶ וכו"ה בד"ו ובמקרא ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה את וגו' זה לך האות מאת ה' כי יעשה וגו'; ⁷ בד"ו והדברים משובשים. ובמקרא כתוב ומאין יבואו. ויאמר חזקיהו את כל אשר בביתי; ⁸ בד"ו קטוע וחסר; ⁹ נאם ה' ליחא במקרא; ¹⁰ כ"ב להגיה. ובילקוט מלכים שם הובא קטיעה זו ונרשם עליה בגליון שו"ט בטעות. והכי איתא לה. מכאן אמרו לא יתגאה אדם מדברי תורה שמא עוקרין אותו שכן מצינו בחזקיהו שנתגאה ובקש לעקרו מן העולם ובשכר שאכל עם הנכרי והראה לו ארון וגילה לו סוד עליונים נתנו לו מנשה בנו; ¹¹ בד"ו שכן מצינו בחזקיהו שהתגאה בתורה וכו' ובקש לעקרו מן העולם אלא אלהים שבשמים יודע שבשכר מה את וכו' מעשה שמים וכששינו לו מעשה שמים גבה דעתו עליו אכל עם א"ה ובשכר שאכל עם א"ה והראה לו ארון וכו'. והוא עכ"פ משובש קצת. ובסנהדרין ק"ד ע"א תני לה ברייתא אמר ר' שמעון בן אלעזר בשביל הטוב בעיניך עשיתי מה את. בשביל מה את נכרים אכלו על שולחנו. בשביל שנכרים אכלו על שולחנו גרם גלות לבנו מסייע ליה לחזקיהו דאמר חזקיה כל המזמן עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבנו וכו'. וע"ע בפדר"א פנ"ב. ¹² בד"ו קטוע ומשובש;

את הכל עמו, כשהיו עולין בדרך ולנין ברחובה של עיר, מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד, שכן האיש מדבר עם האיש, אשה עם האשה, גדול עם גדול, קטון עם קטון.¹³ והיתה המדינה מרגשת (היו) [שהיו] שואלין להן (לאים ת"ל) [להיכן תלכו, ואומרים] אל בית האלהים שבשילה שמשם תצא תורה ומשם מצוות.¹⁴ ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד, מיד עיניהם משגרות דמעות, אמרו להן נעלה עמכן, אמרו להן הין, עוד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, לשנה אחרת הרגישה כולה לעלות, והיו עולין הימינה כששים בתים, ובדרך שהיה עולה שנה זו לשנה אחרת אינו עולה אלא בדרך אחרת.¹⁵ אלקנה הכריע את ישראל לכף זכות וחינך אותם במצות, וזכו רבים על ידו, הקב"ה בוחן לבות וכליות אמר לו, אלקנה את הכרעתה את ישראל לכף זכות וחינתם במצוות, וזכו רבים על ידיך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות ויזכה רבים על ידיו.¹⁶

הא למדתה שבשכר אלקנה שמואל, ובשכר חזקיה מנשה, מיכן אמרו, כל האוכל עם הגוי על השולחן עובד עבודה זרה ואוכל זבחי מתים, אם תלמיד חכם [הוא] מזלזל תורתו ומחלל שם אביו ומבזבז את ממונו ומוסר את בניו ומפיל אותם בחרב ומגלה אותם מארצם:¹⁷

סליק פירקא.

ודבורה אשה נביאה וגו' (שופטים ד' ד'), וכי מה טיבה של דבורה שהיא שפטת את ישראל ומתנבאת עליהם, הלא פנחס בן אלעזר עומד, מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין גוי ובין ישראל בין איש ובין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשה שעושה כך רוח הקודש שורה עליו, אמרו, בעלה של דבורה עם הארץ היה, אמרה לו אשתו, בוא ועשה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה, מה אם יהא חלקך עם אנשים כשרים וחיבוא לחיי העולם הבא, והוא היה עושה פתילות עבות, כדי שיהא אורן מרובה, לפיכך נקרא שמו לפידות: אמרו, שלשה שמות יש לו, ברק ולפידות ומיכאל, ברק, שפניו דומין לברק, לפידות, על שם שהוא עושה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה, מיכאל, על שום מיכאל, הקב"ה בוחן לבות וכליות הוא, אמר לה, דבורה אתה נתכוונתה ועשית פתילות עבות כדי שיהא אורן מרובה, ארבה אותך בישראל וביהודה ובשנים עשר שבטי ישראל, ומי גרם לו [ל]לפידות שיהא מבני אדם כשרים ויבוא לעולם הבא.

¹³ בד"ו קטוע ומשובש: ¹⁴ כ"ה בד"ו ובסוף משובש קצת: ¹⁵ בד"ו אינו עולה לשנה האחרת עד שיהיו כולן עולין: ¹⁶ בד"ו ויזכו רבים על ידו, וכולא בילקוט שמואל שם אלא שבגליון נרמז מדרש ולא נרמז תדב"א, ובקהלת רבה פ"ה כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שהיה מודריך את ישראל ומעלה אותם (בירושלים) [לשילה] בכל שנה ושנה בדרך אחרת לכך הכתוב מקלסו ועלה האיש וגו', והועתק במדרש שמואל לנכון ועיי' בירושלמי סוף ברכות א"ר זעירא אם נזדקנה אומתך וכו' שעשה אלקנה שהיה מודריך את ישראל לפעמי רגלים וכו': ¹⁷ בד"ו האוכל עם מבחישי התורה וכו' כאילו עע"ז ואוכל מזבחי מתים וכו' תורתו ושם אביו שבשמים מחלל ומבזבז את ממונו ומאבד את בניו וכו', ועיי' לעיל ספ"ז.